

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

ในปัจจุบัน เริ่มเป็นที่ตระหนักและยอมรับกันมากขึ้นว่าปัญหาของผู้สูงอายุในอนาคต จะทวีความรุนแรงมากขึ้น อันเนื่องมาจากการที่สัดส่วนของผู้สูงอายุมีอัตราเพิ่มสูงกว่าประชากรกลุ่มอื่น การที่สัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว นั้น เป็นผลมาจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการด้วยกัน คือ ประการแรก เกิดจากผลสำเร็จของนโยบายประชากรแห่งชาติที่ได้พยายามลดอัตรากาเจริญพันธุ์ให้ต่ำลง ทำให้อัตราเกิดลดลง ซึ่งส่งผลกระทบต่อทำให้ประชากรวัยเด็กลดลง ประการที่สอง เกิดจากผลสำเร็จของการพัฒนางานสาธารณสุข ทำให้ประชากรมีสุขภาพอนามัยดีขึ้น อัตราตายได้ลดลงมาอยู่ในระดับต่ำ ส่งผลให้อายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดสูงขึ้น

จากการคาดประมาณประชากรของประเทศไทยภายใต้ข้อสมมติฐานภาวะเจริญพันธุ์ระดับกลาง โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2534, 15-18) พบว่า จำนวนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปจะเพิ่มจาก 3.1 ล้านคนในปี พ.ศ. 2530 เป็น 7.4 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2555 นั่นคือ เพิ่มขึ้นอีกเท่าตัวในช่วงระยะเวลาประมาณ 20 ปี และเมื่อพิจารณาในแง่ของสัดส่วนพบว่า สัดส่วนของประชากรวัยสูงอายุจะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 5.8 ในปี พ.ศ. 2530 เป็นร้อยละ 10.2 ในปี พ.ศ. 2555 ในขณะที่สัดส่วนของประชากรวัยทำงาน จะเพิ่มจากร้อยละ 59.4 ในปี พ.ศ. 2530 เป็นร้อยละ 67.2 ในปี พ.ศ. 2555 และสัดส่วนของประชากรวัยเด็กจะเพิ่มจากร้อยละ 34.8 เป็นร้อยละ 22.6 ในช่วงปี พ.ศ. เดียวกัน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบระหว่างสัดส่วนของประชากรทั้ง 3 กลุ่มแล้ว พบว่าประชากรวัยสูงอายุจะเพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่สูงขึ้น แต่สำหรับประชากรวัยทำงานและวัยเด็กนั้นกลับเพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่ลดลง

ในสถานการณ์ที่การเพิ่มประชากรยังคงดำเนินต่อไปเช่นนี้ โครงสร้างทางอายุของประชากรจะเข้าสู่ภาวะการเป็นประชากรผู้สูงอายุ (Aging Population) และเรื่องราว

เกี่ยวกับผู้สูงอายุจะทวีความสำคัญและมีผลกระทบต่อระบบสังคมมากขึ้นตามลำดับ

นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรแล้ว การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือนก็มีส่วนทำให้ปัญหาของผู้สูงอายุมีความซับซ้อนและควรได้รับความเอาใจใส่มากขึ้น แต่เดิมนั้นโครงสร้างของครัวเรือนไทยส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนแบบขยาย บุคคลที่อยู่ในครัวเรือนจะทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ทุกคนช่วยกันทำงานแบ่งหน้าที่กันตามความสามารถ ความชำนาญและประสบการณ์ของตนทั้งในเด็ก คนหนุ่มสาว ผู้ใหญ่ตลอดจนผู้สูงอายุ ลักษณะสังคมเช่นนี้ ผู้สูงอายุกับบุคคลวัยอื่น มักมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและได้รับการยกย่องว่ามีบทบาทสำคัญทั้งในครอบครัวและในชุมชน อาทิเช่น เป็นกำลังสำคัญในการทำมาหากิน ช่วยงานในไร่นา ทำงานบ้าน ดูแลเด็กเล็กหรือเป็นหัวหน้าชุมชน ทั้งยังเป็นผู้ให้ความรู้ คำปรึกษา ข้อเสนอแนะแก่ผู้อื่นรวมทั้งเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องสำคัญต่างๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมกับผู้อื่นที่ต่างรุ่นต่างวัยได้ตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ในสมัยก่อนจึงไม่ถูกทอดทิ้งให้อยู่ลำพังโดดเดี่ยว ได้รับการยอมรับนับถือและเห็นว่าเป็นผู้มีบุญคุณ ซึ่งลูกหลานทุกคนต้องให้การปฏิบัติและกระทำให้เกิดความสุขความพึงพอใจต่อเนื่องกันไปจนถึงปลายของชีวิตอย่างไม่ขาดตอน (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2529: 5-12; Pramualratana, 1992: 47; กรมการแพทย์, 2524: 93-94; สิริพร วงศ์ตรี, 2534: 2; พัทยา สายหู, 2524: 94)

เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ทำให้สังคมไทยแต่เดิมนั้นเคยมีลักษณะเป็นสังคมชนบทกลายเป็นสังคมเมืองและโครงสร้างของครัวเรือนไทยจากครัวเรือนขยายได้มีแนวโน้มเป็นครัวเรือนเดี่ยวมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งผู้สูงอายุเองก็ได้รับผลกระทบดังกล่าวด้วยไม่น้อย ทั้งนี้เป็นเพราะสังคมเมืองเป็นลักษณะสังคมอุตสาหกรรม สภาพเศรษฐกิจ สังคมรัดตัวและเปลี่ยนแปลงค่อนข้างรวดเร็ว ผู้ที่จะอยู่อาศัยได้ต้องรู้จักช่วยเหลือตัวเองและปรับตัวให้เข้ากับลักษณะสังคม ซึ่งสำหรับคนหนุ่มสาวนั้น การปรับตัวเพื่อดำเนินชีวิตในสังคมเมืองเป็นสิ่งที่กระทำได้ไม่ยาก แต่สำหรับผู้สูงอายุแล้ว เป็นสิ่งที่ยากต่อการปฏิบัติ นอกจากนี้ ความรู้ความชำนาญเพื่อการประกอบอาชีพในสังคมเมือง ก็ไม่จำเป็นต้องได้รับการถ่ายทอดจากครอบครัวหรือผู้สูงอายุเสมอไป ดังนั้น จึงพบว่าคนหนุ่มสาวซึ่งอยู่ในวัยแรงงานเคลื่อนย้ายออกนอกท้องถิ่น

เป็นจำนวนมากและตั้งครอบครัวใหม่ ทำให้โอกาสที่ครอบครัวจะอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน
ดั่งเช่นแต่ก่อนลดน้อยลง

สถานการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปนี้เองได้ส่งผลกระทบต่อทั้งบทบาทและ
สภาพของผู้สูงอายุ ทำให้บทบาทและสภาพของผู้สูงอายุถูกจำกัดลงเหลืออยู่เพียงในบ้าน
จากที่เคยเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวก็อาจต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นมากขึ้น ผู้ที่เคยเป็นหัวหน้าครอบครัว
ก็อาจกลายเป็นสมาชิกในครอบครัวอยู่ภายใต้การดูแลของสมาชิกอื่น ซึ่งบางครั้งผู้ที่เป็น
ผู้ให้การดูแลเองก็อาจรู้สึกที่ผู้สูงอายุเป็นภาระ เมื่อผู้สูงอายุต้องตกอยู่ในสภาพดังกล่าว
จึงทำให้ขาดความภาคภูมิใจในตัวเอง ส่งผลให้ผู้สูงอายุต้องประสบปัญหาทางด้านจิตใจ
และปัญหาความสัมพันธ์กับบุคคลต่างรุ่นต่างวัย (บรรลุ ศิริพานิช, 2531: 5; คณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2530: 4-4; สิริพร วงศ์ตรี, 2534: 2;
พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์, สินี กมลวาทินและประเสริฐ รักไทยดี, 2523: 3; กรมการแพทย์,
2524: 90; ภาพร ชัยวรรม, มาลีณี วงษ์สิทธิ์และจันทร์เพ็ญ แสงเทียนฉาย, 2532: 19;
ภัสสร สิมานนท์, 2534: 4; มาลีณี วงษ์สิทธิ์และศิริวรรม ศิริบุญ, 2537: 44)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้สูงอายุ
แต่ครอบครัวก็เป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมที่มีความสำคัญ เพราะเป็นสังคมระดับแรกของมนุษย์
เป็นสถาบันเบื้องต้นที่ทำหน้าที่วางรากฐานให้แก่สถาบันอื่น การอยู่ร่วมกันของบุคคลต่างๆ ใน
ครัวเรือนและการเกื้อหนุนของครอบครัวที่มีต่อผู้สูงอายุยังคงเป็นบรรทัดฐานหลักของสังคม
(ภาพร ชัยวรรม, จอห์น โนเคลและศิริวรรม ศิริบุญ, 2533: 28) ดังจะเห็นได้จาก
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 5 เป็นต้นมา ตลอดจนการทำแผนระยะยาว
สำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติก็ได้เน้นการส่งเสริมสนับสนุนให้สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันหลักในการ
เสริมสร้าง บล็อกฝังค่านิยมในการเคารพยกย่องผู้สูงอายุ ให้ความสำคัญ เห็นคุณค่าของความรู้
และประสบการณ์ของผู้สูงอายุ เป็นการส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวให้
คงอยู่และป้องกันมิให้เกิดปัญหาความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง
ต่างๆ ซึ่งการกำหนดแผนต่างๆ ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า รัฐได้ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ
มากขึ้น

ดังนั้น จึงควรพยายามหาแนวทางหรือวิธีการที่จะทำให้ครอบครัวยังคงดำรงบทบาท

ในการดูแลผู้สูงอายุได้อย่างยาวนานและไม่รู้สึกว่ามีผู้สูงอายุเป็นภาระหรือเป็นปัญหาที่ครอบครัวยุคใหม่เกินไป ซึ่งหนทางหนึ่งก็คือ การนำศักยภาพของผู้สูงอายุมาพัฒนาหรือนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อทั้งตัวผู้สูงอายุเองและต่อสังคม ทั้งนี้เพราะในความเป็นจริงแล้ว ผู้สูงอายุนั้นมิใช่เป็นกลุ่มประชากรที่มีปัญหาหรือมีความต้องการในลักษณะเดียวกันทั้งหมด หากแต่มีความแตกต่างกันออกไปตามลักษณะภูมิหลังของแต่ละคน มีผู้สูงอายุจำนวนมากที่ยังสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ มีสุขภาพดี สามารถทำกิจกรรมและต้องการทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง อีกทั้งยังต้องการมีส่วนร่วมในเชิงเศรษฐกิจ เพื่อมิให้ตนเป็นภาระแก่ครอบครัว ในขณะที่เดียวกันก็มีผู้สูงอายุจำนวนมากที่ไม่ต้องการความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นอย่างเต็มที่

เมื่อเป็นเช่นนี้ หากมีความเข้าใจในสถานภาพตลอดจนศักยภาพของผู้สูงอายุนในการทำกิจกรรมต่างๆ จะทำให้สามารถจัดหาแนวทางเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างถูกต้อง สำหรับผู้สูงอายุที่มีสุขภาพแข็งแรง ก็ยังคงทำงานต่างๆ ต่อไปได้ตามความสามารถของตน ไม่ว่าจะเป็นงานในครัวเรือนหรือแม้แต่งานในเชิงเศรษฐกิจ ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ก็ควรจัดหาบริการที่เหมาะสมให้ทั้งแก่ผู้สูงอายุและครอบครัว โดยทำให้เกิดความรู้สึกเป็นภาระซึ่งกันและกันน้อยที่สุด ส่งเสริมให้เกิดการยอมรับต่อกัน เห็นประโยชน์ของกันและกัน อันจะส่งผลให้ผู้สูงอายุยังคงเป็นสมาชิกที่มีความสำคัญทั้งในระดับครอบครัวและสังคม (มาลีณี วงษ์สิทธิ์และศิริวรรณ ศิริบุญ, 2537: 45; สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2526: 11-14)

ด้วยเหตุนี้เอง จึงควรมีการศึกษาถึงความสามารถของผู้สูงอายุนในการทำประโยชน์ให้กับครอบครัวหรือชุมชนโดยพิจารณาจากการทำงานกิจกรรมต่างๆ ของผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมเพื่อครอบครัวหรือเพื่อชุมชน โดยกิจกรรมเพื่อครอบครัวนั้น พิจารณาจากทั้งกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจและไม่เชิงเศรษฐกิจ ส่วนกิจกรรมเพื่อชุมชนพิจารณาจากกิจกรรมใดๆ ก็ตามที่ผู้สูงอายุเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชน ถ้าหากผู้สูงอายุยังคงสามารถประกอบกิจกรรมต่างๆ ได้แล้วย่อมแสดงถึงควมมีศักยภาพและสถานภาพทางสังคมซึ่งเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังคงมีประโยชน์และมีความสำคัญ ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพจะมีความพึงพอใจในชีวิต มีความต้องการบริการและการดูแลจากสมาชิกอื่นน้อยลง ลดปัญหาการพึ่งพิงหรือการเป็นภาระ ส่งเสริมให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่น สำหรับผลการศึกษาคั้งนี้ จะยังประโยชน์ทั้งในระดับครอบครัว สังคมและประเทศ อันจะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในบทบาทและศักยภาพ

ของผู้สูงอายุ เพื่อพิจารณาหาแนวทางในการสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ตามความสามารถที่ผู้สูงอายุพึงจะกระทำได้โดยอาศัยสถาบันครอบครัวเป็นหลักในการเสริมสร้าง ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพประชากรวัยสูงอายุ อีกทั้งส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมของประเทศอันโอกาสข้างหน้าต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงควมมีคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุ โดยพิจารณาจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งได้แก่ กิจกรรมเชิงเศรษฐกิจ กิจกรรมในครัวเรือนและกิจกรรมในชุมชน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยทางประชากร เศรษฐกิจ สังคมและปัจจัยอื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการทำกิจกรรมต่างๆ ของผู้สูงอายุ

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ได้อาศัยทฤษฎีกิจกรรม (Activity theory) และแนวคิดที่เกี่ยวกับการทำกิจกรรมมาเป็นแนวทางในการศึกษา ในยุคแรกๆ นั้น นักชราวิทยาและนักสังคมศาสตร์ได้นำทฤษฎีกิจกรรมมาศึกษาและพัฒนาจนเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในปัจจุบัน ทฤษฎีนี้เน้นการสร้างวัฒนธรรมย่อยซึ่งต้องการให้ผู้สูงอายุยังคงมีบทบาทต่อไป ทั้งยังช่วยแก้ปัญหาการปรับตัวของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มีมนุษยสัมพันธ์และมีอัตมโนทัศน์ที่ดี (Self-Concepts)

ในยุคแรกของทฤษฎีกิจกรรม เริ่มปรากฏผลงานการศึกษาของ Burgess ซึ่งถือว่าเป็นบิดาของสาขาชราวิทยา (Gerontology) Burgess เห็นว่าผู้สูงอายุไม่ได้ถูกกีดกันออกจากกิจกรรมในสังคมและบทบาทใหม่ของผู้สูงอายุก็สามารถที่จะรับผิดชอบการทำงานที่สร้างผลผลิตได้ และเขายังเชื่อว่า การที่ผู้สูงอายุรับบทบาทนั้น ทำให้กลายเป็นผู้ได้รับประโยชน์แก่ครอบครัวและสังคม ชาคความภาคภูมิใจในตัวเอง รู้สึกเหงา ถูกทอดทิ้งและปรับตัวได้ค่อนข้างลำบาก ซึ่งตรงข้ามกับผู้สูงอายุที่ยังมีบทบาทและกิจกรรมในสังคม จะรู้สึกว่าตนเป็นคนมีคุณค่าเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น (Thomson, 1972: 402-403)

นอกจากนี้ Barrow และ Smith (1979 quoted in Thomson, 1972: 402-403) ได้ใช้ทฤษฎีกิจกรรมเป็นแนวหลักในการมองผู้สูงอายุและอธิบายว่า กิจกรรมทางสังคมเป็นเรื่องในสังคมของมนุษย์ทุกคนทุกวัย ดังนั้น สำหรับผู้สูงอายุแล้ว กิจกรรมยังเป็นสิ่งสำคัญเพื่อการมีสุขภาพกายและจิตที่ดี บุคคลที่มีกิจกรรมสูงจะมีการปรับตัวได้ดีทั้งทางร่างกาย จิตใจและสังคม Barrow และ Smith ยังเห็นว่าบุคคลควรที่จะรักษาระดับกิจกรรมทางสังคมของตนไว้เมื่ออย่างเข้าสู่วัยสูงอายุ และสำหรับผู้สูงอายุเองก็พยายามที่จะรักษาระดับกิจกรรมและทักษะของตนในวัยกลางคนให้นานที่สุด บทบาทและกิจกรรมใดๆ ก็ตามที่บุคคลถูกผลักดันให้เลิกกระทำจะต้องมีกิจกรรมใหม่ขึ้นมาทดแทนและบุคคลที่สามารถดำรงชีวิตโดยรักษาระดับกิจกรรมทางสังคมไว้ได้จะเป็นผู้ที่มีความพึงพอใจในชีวิตสูง มีภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองในทางบวก (Self-image) ทำให้บุคคลเหล่านี้เป็นผู้สูงอายุที่ประสบผลสำเร็จในชีวิต

Atchley (1976 quoted in Markides and Martin, 1979: 86-93) เป็นนักทฤษฎีกิจกรรมคนหนึ่งซึ่งเชื่อว่า เมื่อบุคคลเกษียณอายุแล้ว บทบาทใหม่จะเกิดขึ้นและทิ้งบทบาทเก่าไป สาเหตุนี้เกิดจากบุคคลมีความต้องการที่จะปรับตัว ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีกิจกรรมที่กล่าวถึงการปรับตัวว่า ผู้สูงอายุจะหาบทบาทใหม่ขึ้นมาแทนการทำงานที่ตนเคยทำ เพื่อให้ระดับกิจกรรมยังคงเดิม ส่วน HuItsch (1961 quoted in Markides and Martin, 1979: 86-93) กล่าวว่า ผู้สูงอายุที่ให้ความร่วมมือหรือเป็นผู้ที่ไม่ต่อต้านสังคม จะทำตนให้เป็นประโยชน์เมื่อปลดเกษียณโดยเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่คณะ ทำงานอดิเรกและทำกิจกรรมเพื่อสังคมได้ค่อนข้างมาก บุคคลเหล่านี้จะมองโลกในแง่ดี มีความพึงพอใจในการปรับตัว และจะต้องทำกิจกรรมบางอย่างเพื่อทดแทนบทบาทเก่าที่ขาดไป

Rose (1965 quoted in Palmore et.al., 1979: 841-851) เป็นนักทฤษฎีกิจกรรมอีกคนหนึ่งซึ่งเชื่อว่าผู้สูงอายุยังคงสนใจชีวิตของตนเองและสร้างบทบาทใหม่ๆ ในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ผู้สูงอายุสามารถสร้างวัฒนธรรมย่อยเพื่อให้ตนเองมีบทบาทและดำรงไว้ซึ่งการทำกิจกรรม โดยต้องอาศัยความต้องการ ความเข้าใจรวมทั้งการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ

นอกจากนี้ Susanne S. Robb (1984: 78-79) ได้กล่าวถึงทฤษฎีกิจกรรม โดยให้ความหมายของคำว่า "กิจกรรม" ว่าหมายถึง การกระทำกฎระเบียบให้สมบูรณ์หรือเป็นแบบแผนของการกระทำ หรือการประกอบกิจกรรมตามปกติของบุคคล หรือการรักษาไว้ซึ่ง

ความเป็นบุคคล และได้แบ่งกิจกรรมออกเป็น 3 ประเภทด้วยกัน คือ

1. กิจกรรมที่ไม่เป็นทางการหรือกิจกรรมที่ไม่มีรูปแบบ (Informal Activity) เป็นกิจกรรมของบุคคลซึ่งอยู่ในระดับใกล้เคียงหรือมีความคุ้นเคยกัน เป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ ทั้งในครอบครัวและสังคม ไม่มีการกำหนดรูปแบบของเวลาในการปฏิบัติที่แน่นอน กิจกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุปฏิบัติร่วมกับสมาชิกในครัวเรือนหรือผู้ใกล้ชิดอื่นๆ เช่น กิจกรรมระหว่างเพื่อนฝูง ญาติ เพื่อนบ้าน เป็นต้น กิจกรรมไม่เป็นทางการจะเกิดขึ้นได้มากน้อยต่างกันทั้งขึ้นอยู่กับภาวะสุขภาพกาย สุขภาพจิตและความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน รวมทั้งการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเมื่อมีกิจกรรมร่วมกันมากขึ้นก็จะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันเพิ่มขึ้นด้วย ตัวอย่างของกิจกรรมเหล่านี้ที่เห็นได้ชัด ได้แก่ การพบปะสังสรรค์กับญาติพี่น้องหรือเพื่อน การเป็นที่ปรึกษาแก่บุตรหลาน ช่วยทำงานบ้านหรืออบรมเลี้ยงดูหลานและทำงานต่างๆ เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจของครอบครัว กิจกรรมประเภทนี้จึงให้ประโยชน์ต่อทั้งผู้สูงอายุและครอบครัว

2. กิจกรรมที่เป็นทางการหรือกิจกรรมที่มีรูปแบบ (Formal Activity) เป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุเข้าร่วมในองค์กรต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชน เช่น การมีส่วนร่วมในศูนย์บริการทางสังคม สมาคมและชมรมผู้สูงอายุ กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็โดยการที่ผู้สูงอายุร่วมกันกำหนดและจัดขึ้นร่วมกับเจ้าหน้าที่ขององค์กร ซึ่งมีรูปแบบที่แน่นอนชัดเจน กิจกรรมประเภทนี้เป็นกิจกรรมภายนอกครอบครัวที่ผู้สูงอายุจะได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น งานสังคม และผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับหรือข้อตกลงขององค์กรนั้นๆ ผู้สูงอายุสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้ตามแนวทางที่ได้ร่วมกันกำหนดไว้ก่อนแล้ว กิจกรรมที่ถูกจัดขึ้นนี้ก็เพื่อประโยชน์โดยตรงของผู้สูงอายุ ครอบครัวและสังคม ซึ่งได้แก่ กิจกรรมการออกกำลังกาย ซึ่งจะส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีภาวะสุขภาพกายและจิตใจที่แข็งแรงสมบูรณ์ อีกทั้งในขณะทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ผู้สูงอายุจะมีโอกาสได้พูดคุย สังสรรค์ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ตลอดจนอาจเกิดการให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทางการปฏิบัติตนที่เหมาะสม นอกจากนี้ การมีเพื่อนที่อายุรุ่นราวคราวเดียวกันและได้มาสนทนารับเรื่องที่อยู่ ความสนใจของคนในวัยเดียวกัน อาจช่วยขจัดความรู้สึกเหงา ซึมเศร้า วิตกกังวลและให้กำลังใจในการมีชีวิตอยู่ต่อไป ทำให้รู้สึกว่าคุณค่าไม่เป็นภาระแก่ครอบครัว สำหรับ

ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพกายแข็งแรง มีความรู้ความสามารถและมีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่ยังต้องการที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมที่ก่อให้เกิดประโยชน์อีกด้วย เช่น กิจกรรมการเป็นอาสาสมัครทำประโยชน์ต่อส่วนรวม เป็นต้น

3. กิจกรรมที่กระทำโดยลำพัง (Solitary Activity) เป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุสามารถทำได้ตามลำพังคนเดียวโดยไม่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ผู้สูงอายุจะกระทำกิจกรรมที่ตนเองสนใจและพอใจอย่างสงบเงียบ เช่น ทำงานอดิเรกในยามว่าง ทำกิจกรรมในครัวเรือน ทำสวนและเดินเล่น เป็นต้น ประโยชน์ที่ผู้สูงอายุได้รับจากกิจกรรมนี้ คือ สุขภาพและความเพลิดเพลิน

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับการทำกิจกรรม ยังมีผู้ศึกษาเฉพาะกิจกรรมทางสังคมหรือชุมชน (Taylor, 1982 อ้างถึงใน พงศ์พันธ์ เหลืองไพฑูริย์, 2530: 17-20) โดยจัดแบ่งประเภทของกิจกรรมไว้ 6 ประเภท คือ กิจกรรมอาชีพบำบัด (Occupation therapy) กิจกรรมนันทนาการบำบัด (Recreation therapy) กิจกรรมบำบัดด้วยหนังสือ (Biblio therapy) กิจกรรมศาสนาบำบัด (Religion therapy) กิจกรรมการออกกำลังกาย (Physical exercise) และกิจกรรมอาสาสมัคร (Volunteering) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

กิจกรรมอาชีพบำบัด (Occupation therapy) เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมสุขภาพและป้องกันความพิการ รวมทั้งมีกิจกรรมย่อยที่เป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีรายได้เพิ่มขึ้นด้วย เช่น กิจกรรมงานช่างฝีมือประเภทต่างๆ กิจกรรมการทำสวนปลูกต้นไม้ เป็นต้น

กิจกรรมนันทนาการบำบัด (Recreation therapy) เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุทุกคนมีร่างกายแข็งแรง จิตใจแจ่มใส การจัดกิจกรรมชนิดนี้ ช่วยส่งเสริมความเข้าใจและเข้าใจความต้องการทางจิตใจและสังคมของผู้สูงอายุ ทำให้เกิดความสุข ความพึงพอใจในชีวิต เช่น การแสดงพื้นบ้าน การวาดรูป การชมโทรทัศน์ การเดินร่ำและการเล่นดนตรีเป็นหมู่คณะ เป็นต้น

กิจกรรมบำบัดด้วยหนังสือ (Biblio therapy) เป็นกิจกรรมการอ่านหนังสือที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสอ่านหนังสือที่ตนสนใจ การอ่านหนังสือจะช่วยทำให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาสาระต่างๆ จากหนังสือและพัฒนาให้เกิดวุฒิภาวะทางอารมณ์ ทำให้ผู้อ่านมีสุขภาพจิตดี ตลอดจนช่วยส่งเสริมให้ผู้อ่านมีการยอมรับในคุณค่าของตนเอง นอกจากนี้

การอ่านหนังสือยังช่วยทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน ทันโลก ทันเหตุการณ์และฝึกการคิด การจำของสมองได้อีกด้วย

กิจกรรมศาสนาบำบัด (Religion therapy) การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาจะช่วย ผู้สูงอายุได้ผ่อนคลายความเครียด ลดความวิตกกังวล ผู้สูงอายุส่วนมากอาศัยกิจกรรมทาง ศาสนาช่วยแก้ไขปัญหาชีวิต นำคำสั่งสอนทางศาสนา มาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้กระทำ านสิ่งที่ดี ลดความรู้สึกกรัง โลก โกรธ หลง ที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ต่างๆ อีกทั้งอาศัยกิจกรรม ทางศาสนา เพื่อสะสมความดีในช่วงเวลาสุดท้ายของชีวิต กิจกรรมทางศาสนาที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ เข้าร่วม ได้แก่ การฟังบรรยายธรรม การฝึกสมาธิ การทำบุญทอดผ้าป่าและทอดกฐิน เป็นต้น

กิจกรรมการออกกำลังกาย (Physical exercise) กิจกรรมนี้จัดขึ้นเพื่อกระตุ้น ผู้สูงอายุได้มีการเคลื่อนไหวร่างกายและใช้พลังงาน อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน ร่างกายไปในทางที่ดีขึ้น เช่น ช่วยเสริมสร้างความแข็งแรงของกระดูกและสมอง กระดูกจะ ไม่เปราะหักง่าย สมองไม่เสื่อม ทำให้อายุยืนยาวไม่หลงลืม รวมทั้งกิจกรรมการออกกำลังกาย เป็นกลุ่มหรือหมู่คณะ ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินและเกิดภาพลักษณ์ต่อตนเอง ไปในทางบวกตลอดจนมีระดับความพึงพอใจในชีวิตสูงขึ้นด้วย

กิจกรรมอาสาสมัคร (Volunteering) เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้สูงอายุมี ความพร้อมด้านสุขภาพ มีความรู้ความสามารถ ทำให้ผู้สูงอายุได้ทำประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม ส่วนรวม การเป็นอาสาสมัครจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่า ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น และการได้เข้าร่วมทำงานกิจกรรมอาสาสมัครมีผลต่อความสุขความพอใจในชีวิตมากกว่าต้องการ ผลประโยชน์ตอบแทน ทั้งนี้เพราะผู้สูงอายุสามารถมีบทบาทในสังคมอยู่ตลอดเวลา

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า หากผู้สูงอายุยังคงประกอบกิจกรรมต่างๆ ได้ตามความสามารถ และความถนัดของตนอยู่อย่างต่อเนื่อง ก็จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีแนวคิดเกี่ยวกับตนเองว่ายังเป็น บุคคลที่มีคุณค่า สามารถทำประโยชน์ให้ได้ทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม ส่งผลให้มี ความพึงพอใจในชีวิตและสามารถดำเนินชีวิตของตนต่อไปได้โดยไม่เป็นภาระแก่ผู้ใด หาก ผู้สูงอายุคนใดปล่อยให้ความสามารถในการทำกิจกรรมของตนลดลงหรือไม่สามารถดำเนิน กิจกรรมใดๆ ได้แม้แต่เพื่อประโยชน์ของตนเอง ก็จะทำให้ผู้สูงอายุคนนั้นกลายเป็นผู้พึ่งพิงและ ตกเป็นภาระแก่ผู้อื่นไปมากที่สุด

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ต้องการศึกษาเพื่อให้ทราบว่าผู้สูงอายุยังเป็นบุคคลที่มีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นหรือไม่ โดยพิจารณาจากการทำกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมในเชิงเศรษฐกิจ กิจกรรมในครัวเรือนรวมทั้งกิจกรรมในชุมชน ดังนั้น ในการทบทวนเอกสารและงานวิจัย ผู้วิจัยจึงได้นำประเด็นที่เกี่ยวข้องหรือพาดพิงกับการทำกิจกรรมจากเอกสารต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในการศึกษา ซึ่งจากข้อค้นพบที่ได้สามารถนำมาสรุปรายละเอียดและจัดเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

- แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ
- ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ

จากทฤษฎีการทำกิจกรรมชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุจะมีความสุขจากการที่ได้ทำกิจกรรม โดยกิจกรรมที่ทำนั้นต้องมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสิ่งที่เคยปฏิบัติ นอกจากนี้ในทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuing theory) ยังได้กล่าวไว้ว่า หากผู้สูงอายุยังคงสามารถปฏิบัติได้งานสิ่งที่เคยปฏิบัติมาแล้วย่อมทำให้ตนเองมีความสุข ดังนั้น การใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า ย่อมหมายถึง การที่ผู้สูงอายุในปัจจุบันสามารถประกอบกิจกรรมต่างๆ อย่างที่ตนเองเคยทำในช่วงที่ผ่านมาได้ (อาภา ใจงาม, 2533: 140-141) ซึ่งสอดคล้องกับที่เซอร์วินสตัน เซอร์ซิล กล่าวถึงผู้สูงอายุไว้ว่า คุณลักษณะที่ผู้สูงอายุควรปฏิบัติก็คือ ไม่ควรใช้ชีวิตอยู่ไปวันๆ โดยไม่ได้ทำอะไร แต่อย่างน้อยต้องทำตนให้มีประโยชน์กับลูกหลาน เพื่อให้เป็นคนที่มีความสามารถอยู่ตลอดเวลา (กรมการแพทย์, 2525: 40) หากสามารถทำได้เช่นนี้ ผู้สูงอายุจะมีความพึงพอใจในตัวเองและดำเนินชีวิตได้โดยไม่เป็นภาระแก่ผู้ใด (อัจฉรา นวจินดาและชัจจิรัส ภิรมย์ธรรมศิริ, 2534: 427) นอกจากนี้ Marshall J. Grany (1975 อ้างถึงใน กนกวรรณ ศิลปกรรมพิเศษ, 2527: 30) ศึกษาเรื่องความสุขและการมีส่วนร่วมในสังคมของผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 52-88 ปี จำนวน 60 คน พบว่า ผู้สูงอายุที่มีความสุขจะสัมพันธ์กับ

การทำกิจกรรมที่เพิ่มขึ้น ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่มีความสุขจะสัมพันธ์กับการทำกิจกรรมที่น้อยลง แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังคงต้องการแสดงศักยภาพของตนเองด้วยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เห็นว่าตนเองนั้นมิใช่คนหมดความสามารถ ยังต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและต้องการเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในสายตาของผู้อื่น (กรมการแพทย์, 2535: 9)

การทำกิจกรรมต่างๆ ของผู้สูงอายุไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพบว่ามีความสำคัญแตกต่างกัน ในสมัยก่อน ผู้สูงอายุจะเป็นบุคคลที่มีบทบาทอย่างมากในกิจกรรมหลายๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นในการทำงาน ในครัวเรือนหรือในชุมชนของตน เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือ ถูกจัดให้เป็นผู้นำความคิด แก้ไขปัญหาหรือตัดสินใจในเรื่องต่างๆ จนถือได้ว่าเป็นตัวจักรสำคัญที่ก่อให้เกิดประโยชน์และมีส่วนร่วมอย่างมากในการพัฒนาสังคม แต่มาในปัจจุบัน สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลกระทบต่อแนวทางการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งหน้าที่และบทบาทของปัจเจกบุคคลโดยเฉพาะกับผู้สูงอายุ ระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันได้ให้และทำให้ความสำคัญกับบุคคลที่มีประโยชน์ต่อระบบ ซึ่งก็คือ คนในวัยหนุ่มสาว พบว่าคนหนุ่มสาวเข้ามามีบทบาทแทนที่ในกิจกรรมต่างๆ อย่งเห็นได้ชัด ทำให้ผู้สูงอายุต้องลดกิจกรรมต่างๆ ของตัวเองลงหรือเปลี่ยนแปลงรูปแบบของกิจกรรมให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ กิจกรรมที่กระทำได้ในปัจจุบันจึงมักเป็นเพียงเพื่อประโยชน์ของตนเองหรือมีขอบเขตเพียงแค่นครอครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ส่วนในชุมชนนั้นถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะยังคงมีบทบาท แต่ก็ไม่ได้ได้รับความสำคัญเหมือนอย่างแต่ก่อนอีกต่อไป ดังนั้น การประกอบกิจกรรมในปัจจุบันของผู้สูงอายุจึงมักเป็นไปเพื่อดำรงไว้ซึ่งศักยภาพและการมีคุณค่าสำหรับตนเองเท่านั้น (ศิริวรรณ ศิริบุญและมาลีนี้ วงษ์สิทธิ์, 2535: 43-44; อัจฉรา นวจินดาและชัจจ์รัส ภิรมย์ธรรมศิริ, 2534: 427)

แม้ว่าการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุจะได้รับความสำคัญน้อยลงก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้วผู้สูงอายุยังต้องการทำตนให้เป็นประโยชน์ตามความสามารถเท่าที่มีอยู่ในด้านการทำงาน ปกติทั่วไปมักพบว่า ผู้สูงอายุจะมีสถานภาพต่ำลงหลังจากที่เลิกหรือหยุดงานในเชิงเศรษฐกิจ ทั้งนี้ เนื่องจากส่วนใหญ่สุขภาพไม่เอื้ออำนวยให้เข้าไปมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว (เกริกศักดิ์ บุญญานพวงศ์และสุรีย์ บุญญานพวงศ์, 2534: 463) พิรสิทธิ์ คำนวนศิลป์และคณะ (2523: 44) และกรมประชาสงเคราะห์ (2525: 13) ซึ่งให้เห็นถึงเหตุผลของการที่ผู้สูงอายุไม่สามารถทำงานเชิงเศรษฐกิจได้อีกต่อไปก็เนื่องจากสุขภาพไม่ดี

แต่มีหลายการศึกษาวิจัยที่พบว่า มีผู้สูงอายุจำนวนมากไม่ว่าอายุที่ยังคงต้องการทำงานและสามารถทำงานได้แม้จะอายุมากแล้วก็ตาม จากการศึกษาของ นันทีไฉ่ ไชยสุด (2524: 64) พบว่า มีผู้สูงอายุถึงร้อยละ 25 ที่ต้องการทำงานมีรายได้ โดยคิดว่าตัวเองนั้นมิใช่เป็นเพียงผู้รับความช่วยเหลือ หากแต่ต้องการเป็นผู้ที่มีบทบาทเชิงเศรษฐกิจ นิศา ชูโต (2525: 3-35) ศึกษาคนชราไทยพบผลในลักษณะเดียวกัน คือ มีผู้สูงอายุถึงร้อยละ 40 ที่ยังทำงานมีรายได้ เป็นของตัวเอง ซึ่งงานส่วนใหญ่เป็นงานทางด้านบริการและธุรกิจส่วนตัว นอกจากนี้ การศึกษาถึงสถานภาพและบทบาทของผู้สูงอายุ (เกริกศักดิ์ บุญญาพงศ์และสุรีย์ บุญญาพงศ์, 2534: 455) พบว่า หากผู้สูงอายุยังคงสามารถทำกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัวได้แล้ว ผู้สูงอายุคนนั้นก็จะได้รับการยอมรับและยังถือว่าเป็นหัวหน้าครอบครัว

การศึกษาถึงการมีส่วนร่วมเชิงเศรษฐกิจในต่างประเทศก็พบผลในทำนองเดียวกัน กล่าวคือ พบว่าร้อยละ 50.8 ของผู้สูงอายุในประเทศจีนยังคงทำงาน (Hu Ruquan, Wang Laiha and Zhang Yafang, 1987: 272) และในสหรัฐอเมริกาพบว่า หนึ่งในสี่ของผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป ยังคงเป็นผู้ที่มีบทบาทเชิงเศรษฐกิจ (กรรมการแพทย์, 2524: 62)

จากข้อค้นพบดังกล่าว จะเห็นว่าผู้สูงอายุมิใช่บุคคลไร้ประโยชน์ แต่ยังคงมีความสามารถในการทำงานที่ก่อให้เกิดรายได้ ถึงแม้จะเสียเปรียบบุคคลวัยอื่นในด้านสุขภาพร่างกาย แต่ผู้สูงอายุกลับได้เปรียบในด้านความคิด ความสุขุมรอบคอบ สามารถนำประสบการณ์ของตนเองมาก่อให้เกิดประโยชน์ในกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจ แต่ถ้าผู้สูงอายุปล่อยทิ้งซึ่งความสามารถที่เหลืออยู่ในขณะนั้น ก็จะทำให้กลายเป็นผู้พึ่งพาอาศัย ไร้คุณค่าแก่ตนเองและสังคมไปนั่นเอง (George, 1981: 125)

อย่างไรก็ตาม การมีคุณค่าต่อตนเองและสังคมของผู้สูงอายุ มิได้จำกัดขอบเขตอยู่เพียงแต่กิจกรรมทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่ผู้สูงอายุยังคงสามารถทำกิจกรรมในด้านอื่นอีกเช่นกัน โดยปกติรูปแบบการอยู่อาศัยที่พบโดยทั่วไปในสังคมก็คือ ผู้สูงอายุอยู่ร่วมกับบุตรหลานของตน แต่การอยู่อาศัยร่วมกันเช่นนี้ มิใช่เพื่อให้ลูกหลานเลี้ยงดูตนฝ่ายเดียวเท่านั้น ผู้สูงอายุก็มีความต้องการที่จะช่วยเหลือบุตรหลานเพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระด้วยความเต็มใจเช่นเดียวกัน (คณะอนุกรรมการการศึกษาวัฒนธรรมและกิจการเพื่อผู้สูงอายุ, 2528: 75) ซึ่งแม้จะช่วย

ทำงานเชิงเศรษฐกิจไม่ได้หรือได้ไม่มาก แต่การช่วยทำงานต่างๆ ภายในบ้านก็เป็นกิจกรรมที่สามารถทำได้โดยไม่ยากนัก จากการศึกษาของ พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์และคณะ (2523: 147) พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ประเมินว่าตนเองสามารถทำประโยชน์ให้แก่ครอบครัวด้วยการทำกิจกรรมในครอบครัว ซึ่งกิจกรรมที่ปฏิบัติโดยทั่วไปที่พบได้แก่ การช่วยเหลือดูแลเด็ก ทำงานบ้าน เลี้ยงดูน้องๆ ซักเสื้อผ้า ซั้วของอุปโภคบริโภค ทำความสะอาดบ้านเรือน ปลุกต้นไม้ทำสวนและเฝ้าบ้าน เป็นต้น (Cowgill, 1968: 4; กรมการแพทย์, 2524: 90; นิศา ชูโชติ, 2525: 3-7) การทำกิจกรรมต่างๆ ดังกล่าว แม้ว่าจะช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัวได้ไม่มาก แต่การทำทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณภาพชีวิตยังดีอยู่ยอมรับเป็นการรักษาสุขภาพ คงไว้ซึ่งการมีสุขภาพจิตที่ดีและมีทัศนคติต่อตัวเองในทางบวก (Arshat, H., Tan Poo Chang and Tey Nai Peng, 1989: 72; พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์และคณะ, 2523: 124) ซึ่งนอกจากผู้สูงอายุจะต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครัวเรือนแล้ว ความคาดหวังของสมาชิกอื่นต่อผู้สูงอายุในกิจกรรมดังกล่าวก็มีมากด้วยเช่นกัน ดังเช่นที่ ศิริวรรณ ศิริบุญ (2535: 37) ศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ของคนสูงอายุที่ตกเป็นตัวอย่างงานการศึกษา เฉพาะ เขตกรุงเทพมหานครและภาคกลาง คาดหวังให้ผู้สูงอายุช่วยเหลืองานบ้านเล็กน้อย ลักษณะงานที่ต้องการให้ทำมากที่สุด คือ ดูแลเด็กและปลุกต้นไม้ทำสวน รองลงมา คือ ทำความสะอาดบ้านและซักเสื้อผ้า เฝ้าบ้านและช่วยขายของ จ่ายตลาดและประกอบอาหาร ส่วนการศึกษาของ เพชรา สุนทรโรทก (2529: 91-92) พบว่า กลุ่มเยาวชนและผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร มีความเห็นว่าควรช่วยทำกิจกรรมในครัวเรือนด้วยการเลี้ยงดูและอบรมบุตรหลาน ช่วยเฝ้าบ้านขณะที่คนอื่นไปทำงาน แต่การศึกษาของ นภาพร ชัยวรรณและคณะ (2532: 5) กลับพบว่า กิจกรรมต่างๆ ในครัวเรือนนั้นไม่ว่าจะเป็นการจ่ายตลาด ประกอบอาหาร ทำความสะอาด ซักผ้า ดูแลเด็กหรือทำสวนเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นสมาชิกอื่น ส่วนผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมดังกล่าวพบว่ามีน้อย

นอกจากการมีบทบาททางเศรษฐกิจหรือบทบาทในครอบครัวแล้ว ผู้สูงอายุก็ยังแสดงบทบาทเพื่อรักษาไว้ซึ่งความมีศักยภาพของตนด้วยการแสวงหากิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยและก่อให้เกิดประโยชน์กับช่วงเวลาที่เหลืออยู่ของชีวิตให้มากที่สุด ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่ที่พบมักเป็นกิจกรรมนอกบ้านหรือในชุมชนของตนที่ร่วมกระทำกับคนในวัยใกล้เคียงกัน ทั้งนี้เพราะสามารถตอบสนองความต้องการซึ่งกันและกัน ได้รับความรักความเข้าใจจากคนในวัยเดียวกันมากกว่า

ที่จะร่วมทำกิจกรรมกับคนที่อ่อนเยาว์กว่า ส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในชีวิตและมองเห็นคุณค่าของตนเองในทางบวก (ศิริวรรณ สิ้นไชย, 2532: 31) จากผลการศึกษารายพบพบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการที่จะทำกิจกรรมในชุมชนในลักษณะที่สามารถช่วยเหลือสังคม ซึ่งได้แก่ การพัฒนาชุมชน การช่วยเหลือกิจกรรมทางศาสนา การเป็นที่ปรึกษาในงานพิธีกรรมหรือการ เป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆ (คณะอนุกรรมการการศึกษาวัฒนธรรมและกิจการเพื่อผู้สูงอายุ, 2528: 59; พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์และคณะ, 2523: 124) ซึ่งสถานที่ทำการพัฒนาชุมชนมักเป็นที่ที่อยู่ไม่ไกลจากบ้านของตนมากนัก ส่วนกิจกรรมทางศาสนาก็จะใช้วัดเป็นแหล่งพบปะสังสรรค์และทำกุศลร่วมกัน นอกจากนี้ ศิริวรรณ ศิริบุญและมาลีวี วงษ์สิทธิ์ (2535: 44) ได้ศึกษาถึงความคิดเห็นของคนหนุ่มสาวต่อการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุ พบว่ากิจกรรมที่ผู้สูงอายุสามารถทำประโยชน์ให้แก่ชุมชน ได้แก่ กิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา อาทิเช่น การทำบุญทำทาน ช่วยงานบุญ งานประเพณีและช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก นิศา ชูโต (2525: 3-30) ศึกษาคนชราไทยพบว่ากิจกรรมในชุมชนที่ผู้สูงอายุเข้าร่วมมากที่สุด คือ กิจกรรมทางศาสนา รองลงมาได้แก่ กิจกรรมเกี่ยวกับการเมือง กิจกรรมเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงและกิจกรรมอาสาสมัครเพื่อชุมชน เช่น กิจกรรมลูกเสือชาวบ้าน ตามลำดับ แต่ผลการศึกษาของ เกริกศักดิ์ บุญญาอนุพงศ์และสุรีย์ บุญญาอนุพงศ์ (2534: 464) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ บรรลุ ศิริพานิช (2531: 63) กลับพบผลในทางตรงข้าม นั่นคือ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีบทบาทในกิจกรรมของชุมชนมากนัก การที่ผู้สูงอายุเข้าไปมีบทบาทในชุมชนมักเกิดจากการถูกขอร้องจากสมาชิกมากกว่าที่จะเกิดจากความสมัครใจของผู้สูงอายุและกิจกรรมที่พบในการศึกษาคั้งนี้จะเป็นกิจกรรมที่อยู่ในชุมชนของผู้สูงอายุเอง ได้แก่ การเป็นกรรมการวัด กรรมการหมู่บ้าน กรรมการกลุ่มฅบณกิจศพและกลุ่มลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น

ดังนั้น จึงพอจะสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุยังคงเป็นผู้ที่มีความสำคัญไม่ว่าจะในเชิงเศรษฐกิจในครัวเรือนของตนหรือแม้แต่ในชุมชนที่อาศัยอยู่ หากใช้บุคคลหย่อนสมรรถภาพเสมอไป เพราะหากได้ทำงานหรือทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสามารถของตน ก็ย่อมส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดความภาคภูมิใจ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าผู้สูงอายุสามารถทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในหลายๆ ด้านด้วยแล้ว ก็จะทำให้รู้สึกว่าการใช้ชีวิตที่เหลืออยู่นั้นมีคุณค่าประโยชน์ แต่ถ้าหากปล่อยให้ผู้สูงอายุอยู่เฉยๆโดยมิได้ทำกิจกรรมใดๆ ทั้งที่ยังมีความสามารถ ก็จะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเอง

ไว้ค่า เป็นภาระ ส่งผลกระทบทำให้เกิดความเจ็บป่วยต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้สูงอายุได้

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ สามารถจำแนกได้เป็น ปัจจัยหลัก 3 ประการอันได้แก่ ปัจจัยทางด้านประชากร ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ปัจจัยทางด้านประชากร

1. เพศ เพศ (Sex) เป็นลักษณะพื้นฐานทางประชากรที่ถือสภาพโดยกำเนิด ประการหนึ่ง สังคมแต่ละสังคมได้กำหนดให้บุคคลมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันออกไปตามเพศ ซึ่งความแตกต่างในบทบาทหน้าที่นี้เอง จะมีผลกระทบต่อความสามารถในการทำกิจกรรมต่างๆ แม้กระทั่งในวัยสูงอายุ สังคมไทยตั้งแต่อดีตได้กำหนดหน้าที่ของเพศชายและเพศหญิงไว้อย่างชัดเจน โดยให้ผู้ชายเป็นหัวหน้าครัวเรือน รับผิดชอบด้านการทำมาหากิน เป็นแรงงานหลักของครอบครัว จึงเป็นผู้ที่มีบทบาทมากในการทำงานเชิงเศรษฐกิจ ส่วนผู้หญิงชีวิตถูกกำหนดให้ผูกพันและจำกัดอยู่แต่ในบ้านเป็นส่วนใหญ่ ถึงแม้จะทำงานก็มักจะเป็นแรงงานเสริม คำนิยมในจุดหมายปลายทางของชีวิตก็มักจะเป็นความสุขของครอบครัวและความภาคภูมิใจที่มีชีวิตครอบครัวที่ดี งานส่วนใหญ่ของผู้หญิงจึงได้แก่ การรับผิดชอบงานบ้านและการเลี้ยงดูลูก ในสภาพการณ์ดังกล่าว ทำให้ผู้หญิงมีอัตราการทำงานเชิงเศรษฐกิจที่ต่ำกว่าผู้ชาย แต่จะทำงานในครัวเรือนมากกว่า (นิศา ชูโต, 2525: 3-36; สุดสวาส ดิศโรจนและบุญมา นครินทร์, 2529: 1) นอกจากนี้ แนวคิดทางชีววิทยายังชี้ให้เห็นว่าเพศชายนั้นมีลักษณะทางชีวภาพที่ได้เปรียบผู้หญิง ส่วนผู้หญิงจะอ่อนแอ ร่างกายและอุปนิสัยใจคอโดยทั่วไปถูกกำหนดมาให้เหมาะกับงานที่เบากว่า มีความผูกพันรับผิดชอบในงานของครอบครัวมากกว่าเพศชาย (บวร ประพตติดี, ทิพาพร ทิมพิสุทธิ และเฉลิมพล ศรีพงษ์, 2520: 1) แม้เมื่ออย่างเข้าสู่วัยสูงอายุ ความแข็งแรงที่เหลือน้อยของเพศชายก็มีมากกว่าเพศหญิง ดังนั้น โอกาสที่เพศชายจะยังคงทำงานเชิงเศรษฐกิจได้ จึงมีมากกว่าและนานกว่าเพศหญิงอย่างเห็นได้ชัด

ต่อมาเมื่อโครงสร้างสังคมมีการเปลี่ยนแปลง การรับผิดชอบงานโดยถือหลัก

ความแตกต่างทางเพศมีน้อยลง ผู้หญิงมีส่วนรับผิดชอบภาระทางเศรษฐกิจได้เท่าเทียมกันกับชาย ลักษณะเช่นนี้จะพบมากในสังคมเมืองซึ่งมีสาเหตุเนื่องมาจากความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ อีกทั้ง การเปิดกว้างของโอกาสทางการศึกษา ทำให้ผู้หญิงสามารถเล่าเรียนในระดับที่สูงกว่าแต่ก่อน และเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจมากขึ้น ส่งผลให้ผู้หญิงเข้าสู่ตลาดแรงงานได้เช่นเดียวกับชาย และยิ่งช่วยเพศชายทำงานหารายได้มาจุนเจือครอบครัว เมื่อต่างคนต่างทำงาน ความรับผิดชอบ ต่อกิจกรรมในบ้านที่เคยเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิงจึงต้องเปลี่ยนแปลงไป ในครอบครัวสมัยใหม่ สามีและภรรยาจึงต้องช่วยแบ่งเบางานของกันและกัน มิได้แบ่งหน้าที่กันอย่างเด็ดขาดว่าเป็น ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นไปในรูปของการช่วยเหลือกันมากกว่า แต่อย่างไรก็ตาม ค่านิยม ประเพณีดั้งเดิมก็ยังคงยกย่องให้ผู้ชายเป็นหลักในการทำมาหากิน ส่วนผู้หญิงต้องรับผิดชอบ งานบ้านเป็นหลักอยู่นั่นเอง จนบางครั้งดูเหมือนว่าผู้หญิงจะทำงานหนักกว่าผู้ชาย เพราะต้อง รับผิดชอบทั้งการทำมาหากินและงานในครอบครัว (รุ่งพันธุ์ เสงวีรัมย์, 2520: 40)

แม้ในปัจจุบันเพศชายจะมีส่วนช่วยเพศหญิงในการทำกิจกรรมของครัวเรือนมากขึ้น ก็ตาม แต่ผลจากการวิจัยก็ยังพบว่า หน้าที่ในครอบครัวนั้นถือเป็นงานหลักของผู้หญิง รัชฎาภรณ์ แก้วสนิท (2528 อ้างถึงงาน วณี บางประกาย อธิติประเสริฐ, 2534: 87) ศึกษาการแบ่งงาน ระหว่างเพศกับการพัฒนาสตรีชนบทพบว่า ผู้หญิงมีบทบาทหลักในงานบ้านทุกอย่าง ส่วนผู้ชายมี บทบาทหลักในการทำมาหากินนอกบ้าน ส่วน นิตา ชูโต (2525: 3-36) ศึกษาพบว่าผู้สูงอายุ ชายจะมีแนวโน้มในการทำงานมากกว่าผู้สูงอายุหญิง และผลการศึกษาของประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ (2526: 9-21) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวและเครือญาติในกรุงเทพมหานคร พบว่า คนกรุงเทพมหานครมีความเห็นว่าผู้ชายที่เป็นสามีต้องมีหน้าที่รับผิดชอบในการหารายได้เลี้ยงดู สมาชิกครอบครัว ส่วนผู้หญิงที่เป็นภรรยาจะมีหน้าที่รับผิดชอบจัดทำหรือจัดซื้ออาหารเพื่อการ บริโภคในครอบครัว ซักรีดเสื้อผ้า ทำความสะอาดบ้าน รับผิดชอบซื้อของใช้ประจำบ้าน ส่วน หน้าที่ที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน คือ การกวดขันดูแลความประพฤติของบุตร

นอกจากนี้ เพศที่ต่างกันก็ยังมีความถนัดที่ก่อให้เกิดการทำกิจกรรมต่างกันด้วย กล่าวคือ เพศหญิงจะมีความสามารถในการเลือกซื้อของ เลี้ยงเด็กรวมทั้งทำงานภายในบ้าน ส่วนเพศชายมีความสามารถในการทำงานประกอบอาชีพนอกบ้านตามความรู้ความสามารถของตน (สุวรรณี พลัฒลาทอง, 2522: 116) และงานต่างๆ เหล่านี้จะทำไปจนกระทั่งย่างเข้าสู่

วัยสูงอายุ (Cowgill, 1968: 98) แม้แต่การศึกษาในประเทศที่พบผลในทางองเดียวกัน ดังเช่น การศึกษาในประเทศจีนพบว่า ไม่ว่าผู้หญิงจะอยู่ในฐานะใดของครอบครัว จะต้องรับผิดชอบเรื่องงานบ้านทั้งสิ้น ซึ่งตรงกันข้ามกับผู้ชาย ไม่ว่าอยู่ในฐานะใดๆ ก็ไม่ต้องช่วยทำงานบ้าน ส่วนในประเทศทางตะวันตก เช่น ครอบครัวอเมริกันหรือในครอบครัวชาวยุโรป แม้ลักษณะสังคมจะเป็นสังคมอุตสาหกรรม สตรีก็ยังคงมีหน้าที่สำคัญในฐานะแม่บ้าน อีกทั้งยังต้องรับผิดชอบเรื่องค่าใช้จ่ายในครอบครัวและทำอาหาร แต่ในบางครอบครัวก็อาจพบว่า ผู้ชายที่เป็นสามีจะช่วยเหลือภรรยาทำงานบ้านบางอย่าง เช่น ล้างจาน ประกอบอาหารและดูแลลูก เป็นต้น (สุดสวาท ดิศโรจน์และบุญมา นครินทร์, 2529: 4; บุญเติม โพธิ์ระ, 2519: 6-7; Koller and Couse, 1965: 192)

สำหรับกิจกรรมในชุมชนนั้น พบว่าความแตกต่างระหว่างเพศก็มีผลต่อการทำกิจกรรมประเภทนี้ด้วยเช่นกัน โดยส่วนใหญ่เพศชายจะเข้าร่วมทำกิจกรรมของชุมชนมากกว่าเพศหญิง จากการศึกษาของ บรรลุ ศิริพานิชและคณะ (2525: 169) เกี่ยวกับการทำประโยชน์ของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุชายทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนคิดเป็นร้อยละ 85 เปรียบเทียบกับเพศหญิงซึ่งคิดเป็นร้อยละ 76 ลักษณะของกิจกรรมที่ทำนั้น เพศชายมักมีบทบาทในการพัฒนา ในขณะที่เพศหญิงมีบทบาทเป็นเพียงผู้เข้าร่วมประชุมหรือทำงานด้านการบริการ เช่น ทำอาหาร เตรียมข้าวของเครื่องใช้ ซึ่งเป็นส่วนเสริมกิจกรรมของเพศชาย (วณิ บางประกาย ธิติประเสริฐ, 2534: 58) การศึกษาวิจัยในหลายๆ ประเทศก็ให้ผลที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ในประเทศมาเลเซียพบว่า ร้อยละ 15 ของเพศชายจะเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน ในขณะที่มีเพียงร้อยละ 4 ของเพศหญิงเท่านั้นที่ทำกิจกรรมเดียวกัน ส่วนในเกาหลีพบว่า ร้อยละ 52.6 ของเพศชายทำกิจกรรมในชุมชน ส่วนเพศหญิงทำกิจกรรมในชุมชนร้อยละ 47.4 (Ehn Hyun Choe, 1989: 46-71) แต่จากการศึกษาของ E. Heikkinen, W.E. Waters and Z.J. Brzezinski (1983: 83) เกี่ยวกับผู้สูงอายุใน 11 ประเทศพบว่า กิจกรรมทางศาสนานั้น เพศหญิงให้ความสนใจเข้าร่วมมากกว่าเพศชาย และในประเทศฟินแลนด์พบผลในลักษณะขัดแย้ง คือ ไม่มีความแตกต่างระหว่างเพศในการเข้าร่วมทำกิจกรรมของชุมชน (Andrew et. al., 1986: 65)

ข้อค้นพบดังกล่าวข้างต้น ทำให้พอสรุปได้ว่า เพศมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่าง

ของการทำกิจกรรม ซึ่งคำนึงถึงสังคมส่วนใหญ่กำหนดให้เพศชายมีหน้าที่หลักในการหาเลี้ยงครอบครัว เป็นผู้นำในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ส่วนเพศหญิงมีหน้าที่หลักในบ้าน แม้ว่าปัจจุบันความแตกต่างระหว่างเพศจะน้อยลงก็ตาม แต่โดยทั่วไปแล้วก็ยังยอมรับในค่านิยมดั้งเดิมนี้ได้อยู่ ดังนั้น เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ความแตกต่างในการทำกิจกรรมระหว่างเพศก็ยังคงปรากฏ ผู้วิจัยจึงได้สันนิษฐานในเบื้องต้นไว้ว่า ผู้สูงอายุชายน่าจะทำกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจและกิจกรรมในชุมชนมากกว่าผู้สูงอายุหญิง ในขณะที่ผู้สูงอายุหญิงน่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุชาย

2. อายุ อายุเป็นตัวแปรที่มีความสำคัญทางประชากรศาสตร์ ใช้เป็นสิ่งบ่งชี้ความแตกต่างในวัยของบุคคล อายุที่มากขึ้นจะแสดงถึงความมีอาวุโสซึ่งสัมพันธ์กับการเสื่อมถอยทางสรีระ ส่งผลให้ผู้สูงอายุทำกิจกรรมต่างๆ ได้น้อยลงและต้องพึ่งพาผู้อื่นมากขึ้น ซึ่งผู้ที่มีอายุในลำดับอาวุโสกว่าย่อมน่าที่จะมีศักยภาพในการทำกิจกรรมใดๆ ได้ต่ำกว่าผู้ที่มีอาวุโสน้อย ดังเช่นที่ เยาวลักษณะ มหาสิทธิวัฒน์ (2529: 97) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้การเปลี่ยนแปลงทางกาย จิต สังคม ความรู้สึที่มีคุณค่าในตนเองและพฤติกรรมสุขภาพของผู้สูงอายุ ได้กล่าวไว้ว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยจะมีการรับรู้ต่อการเปลี่ยนแปลงทางกาย จิต สังคมต่ำกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมากขึ้น หมายความว่า ผู้สูงอายุในช่วงวัยต้นๆ ยังประสบกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ไม่มากนัก การรับรู้การเปลี่ยนแปลงของตนจึงมีน้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุอยู่ในช่วงหลัง ดังนั้น ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยจึงยอมรับในความเสื่อมความสามารถของตนได้น้อยกว่าและคิดว่าตนเองยังสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้เหมือนสมัยก่อน ในขณะที่ผู้สูงอายุที่มีอายุมากจะยอมรับความเสื่อมถอยของตนมากขึ้นและทำกิจกรรมต่างๆ ได้น้อยลง

บุคคลเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุจะมีบุคลิกลักษณะ (Personality trait) ที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการทำงาน ส่งผลให้ความกระตือรือร้นหรือความสามารถในการทำกิจกรรมต่างๆ ลดลง ซึ่งหมายความว่า อายุมีความสัมพันธ์ในลักษณะตรงกันข้ามกับความสามารถทางหน้าที่ของร่างกาย ผลการศึกษาของ จารุวรรณ เหมะธรและพิมพ์พรณ ศิลปสุวรรณ (2526: 69) สนับสนุนข้อความดังกล่าวโดยพบว่า ผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มอายุน้อยจะสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้ดีกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มที่มีอายุมากขึ้น กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60-69 ปีนี้ ร่างกายยังมีความกระฉับกระเฉงว่องไว ทำให้ประกอบกิจกรรมต่างๆ ได้ดีกว่าผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป

ซึ่งมีความสามารถในการทำกิจกรรมน้อยที่สุด สอดคล้องกับที่ นิศา ชูโต (2525: 3-30) ศึกษาคนชราไทยพบว่า ผู้สูงอายุจะค่อยๆ ลดกิจกรรมลงเป็นลำดับเนื่องจากความอ่อนแอของร่างกาย นอกจากนี้ ยังอาจเกี่ยวเนื่องกับความต้องการของผู้สูงอายุเองก็ลดลงเมื่ออายุมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความต้องการในด้านร่างกาย จิตใจ สังคมหรือแม้แต่ในเรื่องของเศรษฐกิจ ทำให้ความดีนทรที่จะประกอบกิจกรรมต่างๆ เพื่อสนองความต้องการของตนลดน้อยลง หันมายอมรับสภาพความเป็นจริงและพอใจในสิ่งที่ตนเอง เป็นอยู่ในปัจจุบันมากขึ้น

บรรลุ ศิริพานิชและคณะ (2525: 171) ศึกษาถึงความสามารถในการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุพบว่า ในช่วงแรกของวัยสูงอายุนั้น ร้อยละ 50 ของผู้สูงอายุยังสามารถทำงานเลี้ยงตัวเองได้ แต่เมื่ออายุมากขึ้นความสามารถทำงานเพื่อเลี้ยงตนเองลดลง ผลดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ กระแส ชนะวงศ์ (ม.ป.ป.: 7) ที่ศึกษาบทบาทและศักยภาพของผู้สูงอายุในชนบทไทยต่องานสาธารณสุขมูลฐาน กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่อายุประมาณ 60 ปี ยังสามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือทำไร่ทำนาได้ตามปกติ ในขณะที่กลุ่มอายุที่สูงขึ้นจนกระทั่งถึงกลุ่มที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไปจะมีสัดส่วนของการทำกิจกรรมดังกล่าวลดลงอย่างชัดเจน

กิจกรรมในชุมชนก็เป็นไปในลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มอายุน้อย จะเข้าร่วมทำกิจกรรมในชุมชนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า (นิศา ชูโต, 2525: 3-32) ซึ่งสอดคล้องกับที่ Heikkinen และคณะ (1983: 83) ศึกษาการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาพบว่า ผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มอายุ 60-64 ปีหรือ 70-74 ปี จะเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวมากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุมาก การศึกษาวิจัยในประเทศเกาหลีพบผลในทางองเดียวกัน คือ ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนมากที่สุดจะมีอายุระหว่าง 60-64 ปี รองลงมา คือ 65-69 ปีและ 70 ปีขึ้นไป ตามลำดับ (Harmid, A. et. al., 1989: 71) แต่อย่างไรก็ตาม ยังพบว่ามีการศึกษาที่แตกต่างออกไป นั่นคือ ในประเทศพิจิไม่มี ความแตกต่างระหว่างอายุกับการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน (Andrew et. al., 1986: 65)

จากข้อค้นพบทั้งหมดข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยทางด้านอายุมีผลต่อการทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งนี้เนื่องมาจากความเสื่อมทางสรีระที่เพิ่มขึ้นตามลำดับอายุ ทำให้เกิดข้อจำกัดทางร่างกายในการทำกิจกรรมอีกทั้งความกระตือรือร้นและความสนใจต่อสิ่งดังกล่าวก็ลดน้อยลง ดังนั้น จึงพอจะสรุปในขั้นแรกได้ว่า อายุของผู้สูงอายุน่าจะมีความสัมพันธ์กับการทำกิจกรรม

โดยผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยทำกิจกรรมไม่ว่าในเชิงเศรษฐกิจ านครัวเรือนหรือในชุมชนได้มากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมาก

3. สถานภาพสมรส สถานภาพสมรสเป็นลักษณะทางประชากรอีกประการหนึ่งที่มีความสำคัญ สามารถบ่งชี้ถึงประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตครอบครัว อีกทั้งกำหนดบทบาทและสถานภาพทางสังคมของบุคคล การมีสถานภาพสมรสกำลังสมรส คือ การที่บุคคลกำลังอยู่กินกับคู่สมรสของตน โดยคู่สมรสถือได้ว่าเป็นเพื่อนคู่ทุกข์คู่ยาก คอยช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกันไปจนกว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะหมดอายุขัย ส่วนผู้ที่มีสถานภาพสมรสอื่นๆ เช่น หม้าย หย่าหรือแยกกันอยู่ เมื่อขาดคู่ของตนไปย่อมเกิดความรู้สึกอ้างว้างโดดเดี่ยวดังเช่นที่ เกษม ต้นติผลาชีวะ และกุลยา ต้นติผลาชีวะ (2528: 30) ได้กล่าวไว้ว่า การสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักหรือสูญเสียคู่สมรส จะทำให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกถูกแยก ถูกพลัดพราก ขาดบุคคลที่เป็นคู่คิด คู่ปรึกษา เป็นสาเหตุให้เกิดอาการซึมเศร้า จิตใจหดหู่ ขาดการสังสรรค์กับผู้อื่น ซึ่งย่อมจะส่งผลกระทบต่อความต้องการและความสามารถในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุอย่างแน่นอน แต่สำหรับผู้สูงอายุที่ยังอยู่กินกับคู่สมรส แม้สังขารร่วงโรยไปตามวัย แต่ก็ยังมีคู่สมรสของตนเป็นกำลังใจในการดำเนินชีวิต ให้ความช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกัน ดังนั้น จึงสามารถช่วยเหลือกันในการทำกิจกรรมต่างๆ หรือร่วมกันทำกิจกรรมกับบุคคลอื่นได้ดีกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสโสด หม้าย หย่าหรือแยกกันอยู่

จรัสวรรณ เพียนประภาสและพัชรี ต้นศิริ (2533: 9) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้สูงอายุที่ไม่ได้มีสถานภาพกำลังสมรส มักขาดที่ปรึกษา ก่อให้เกิดปัญหาทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย สูญเสียอำนาจและบทบาทของตนซึ่งจะนำไปสู่การมีพฤติกรรมที่ผิดปกติได้ง่าย ทั้งยังส่งผลให้ทำกิจกรรมต่างๆ ลดลงด้วย (จรัสวรรณ แก้วพรหม, 2530: 39) นอกจากนี้ ในการศึกษาของ ฉันทนา กาญจนพิง (2530: 39) ยังพบอีกว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสกำลังสมรสและผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสหม้ายจะทำกิจกรรมต่างกัน โดยผู้สูงอายุที่มีคู่สมรส สามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ด้วยกันและมีการพบปะสังสรรค์กับเพื่อนฝูงได้มากกว่า

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบุคคลเมื่อย่างเข้าสู่วัยสูงอายุจะต้องการการดูแลช่วยเหลือจากบุตรหลานหรือจากบุคคลอื่นมากขึ้น แต่สำหรับผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสกำลังสมรสย่อมจะ

มีคู่สมรสเป็นเพื่อนคู่คิด มิตรคู่ใจ สามารถดูแลช่วยเหลือกันทำกิจกรรมต่างๆ ผู้สูงอายุในกลุ่มดังกล่าวจึงมีกำลังใจที่จะทำกิจกรรมใดๆ มากกว่าผู้สูงอายุที่อยู่โดดเดี่ยว ตัวคนเดียว ดังนั้นจึงสามารถสรุปในขั้นต้นได้ว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสกำลังอยู่กับคู่สมรสน่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนและกิจกรรมในชุมชนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสโสด หม้าย หย่าหรือแยกกันอยู่

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

1. การทำงานเชิงเศรษฐกิจ เป็นที่ทราบกันดีอยู่ว่า การทำงานนั้นก่อให้เกิดรายได้ นำมาซึ่งการกินดีอยู่ดี ความมีอำนาจและสามารถใช้เป็นเครื่องป้องกันหรือกำหนดฐานะความเป็นอยู่ รวมทั้งกำหนดวิถีทางดำเนินชีวิตของบุคคล หากสามารถทำงานมีรายได้มาจุนเจือครอบครัว ย่อมจะมีบทบาทและสถานภาพที่เหนือกว่าคนที่ไม่ได้ทำงาน โดยเฉพาะเป็นผู้รับผิดชอบทางด้านการทำงานมาหากินแล้ว ความรับผิดชอบต่อภาระต่างๆ ในบ้านย่อมลดน้อยลง

สำหรับครัวเรือนในสังคมไทย ถ้าสามีเป็นผู้ทำงานหาเลี้ยงครอบครัว สามีก็จะเป็นผู้ที่มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการตัดสินใจ เป็นผู้เฝ้า ส่วนภรรยาถ้าหากไม่ทำงาน ก็ต้องรับผิดชอบกิจกรรมต่างๆ ภายในบ้าน แต่ถ้าหากภรรยาต้องทำงานนอกบ้านช่วยหาหากินด้วยอีกแรงหนึ่งก็จะทำให้ภรรยามีสิทธิ์ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมตัดสินใจในเรื่องราวของครอบครัวด้วยเช่นกันและความรับผิดชอบต่อกิจกรรมต่างๆ ในบ้านก็จะลดน้อยลง แต่เป็นไปในรูปแบบที่สามีภรรยาช่วยกันรับผิดชอบมากขึ้น ในครัวเรือนของสังคมจีนก็เช่นเดียวกัน ถ้าหากผู้หญิงทำงานประกอบอาชีพแล้วจะมีสถานภาพและบทบาทในครอบครัวสูงกว่าผู้หญิงที่ไม่ได้ทำงานประกอบอาชีพ ทั้งนี้เพราะหากผู้ชายทำงานเลี้ยงครอบครัวเพียงฝ่ายเดียว ผู้หญิงก็จะรับผิดชอบงานภายในบ้าน ทำให้เกิดอำนาจในรูปแบบที่ผู้ชายเป็นใหญ่ในครอบครัว มีอำนาจในการตัดสินใจอย่างสมบูรณ์ แต่ถ้าหากผู้หญิงทำงานประกอบอาชีพมีส่วนช่วยเหลือเศรษฐกิจของครอบครัว อำนาจการตัดสินใจร่วมกับสามีจะมีมากขึ้น (เดือนพิเศษ ชัยพรหมประสิทธิ์, 2531: 149)

ลักษณะของสังคมไทยอีกประการหนึ่งที่พบ คือ การกำหนดให้บุคคลเป็นผู้สูงอายุเมื่ออายุย่างเข้า 60 ปี เพราะถือว่าเป็นวัยที่ร่างกายเสื่อมสภาพ ควรที่จะพักผ่อนอยู่บ้านกับลูกหลานของตนหรือเปลี่ยนการทำงานเป็นงานที่ไม่ต้องรับผิดชอบมากนัก (จรัสวรรณ เทียนประภาส และพัชรี ตันศิริ, 2533: 4) แต่ในความเป็นจริงแล้ว มีผู้สูงอายุเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่หยุด

ทำงาน ซึ่งโดยมากมักเป็นผู้ที่มีอาชีพรับราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจและแม้แต่ในกลุ่มบุคคลดังกล่าวเอง บางคนก็มิได้หยุดกิจกรรมการทำงานเมื่อเกษียณอายุ นอกจากนี้ หากพิจารณา กลุ่มคนที่อยู่ในภาคเกษตรกรรมหรือทำงานธุรกิจเอกชน การถืออายุเกษียณไม่สามารถนำมาใช้กับบุคคลเหล่านี้ได้ อย่างไรก็ตาม สภาพเศรษฐกิจสังคมปัจจุบัน ทำให้บุคคลใช้ชีวิตที่เหลืออยู่ในการทำงานหรือทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนยาวนานขึ้น อีกทั้งผู้สูงอายุสมัยใหม่ มีขีดความสามารถในการประกอบหน้าที่การงานสูงกว่าสมัยก่อน (บรรลุ คิริพานิชและคณะ, 2525: 171) เนื่องจากมีสุขภาพที่ดีกว่าผู้สูงอายุในอดีต เมื่อนำมาผนวกกับประสบการณ์ที่สั่งสมมาตลอดชีวิต ผู้ที่อยู่ในวัยสูงอายุจึงสามารถทำงานโดยอาศัยความรู้ความชำนาญดั้งเดิมได้อย่างมีประสิทธิภาพและหากผู้สูงอายุเป็นกำลังสำคัญหรือหัวเรี่ยวหัวแรงในการทำงานด้วยแล้ว ก็จะได้รับ การยกย่องให้เป็นหัวหน้าครอบครัวหรือเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในบ้าน (นภาพร ชัยวรรณและ มาลีณี วงษ์สิทธิ์, 2530: 218) เมื่อผู้สูงอายุต้องใช้เวลาส่วนหนึ่งเพื่อการทำงานเช่นนี้ เวลาที่จะนำมาช่วยเหลือการงานต่างๆ ในบ้านย่อมลดน้อยลงไปด้วย ต่างกับผู้สูงอายุที่ไม่ได้ประกอบ หน้าที่การงานใดๆ อีกต่อไป เมื่ออยู่กับลูกหลานก็ต้องใช้เวลาของตนช่วยงานภายในบ้าน เพื่อมิให้ตนเองกลายเป็นภาระแก่ครอบครัว แม้กิจกรรมในชุมชนก็เช่นเดียวกัน หากผู้สูงอายุ ยังคงทำงานหาเลี้ยงชีพ เวลาส่วนหนึ่งก็ต้องใช้ไปกับการประกอบหน้าที่การงาน การสละเวลา เพื่อประกอบกิจกรรมในชุมชน ย่อมมีได้ไม่มากเท่ากับผู้สูงอายุที่อยู่เฉยมิได้ทำอะไร

จากผลการศึกษาข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่า แม้นับวันอายุจะมากขึ้น แต่ตราบใดที่บุคคล ยังมีความสามารถในการหาหากินเลี้ยงตนเองได้ บุคคลนั้นก็ย่อมที่จะยังคงประกอบอาชีพเพื่อ ก่อให้เกิดรายได้แก่ตน และบุคคลที่ทำงานก็มักเป็นผู้ที่ได้เปรียบ มีอำนาจและมีบทบาทอย่างสำคัญ ในครัวเรือน ผู้สูงอายุก็เช่นเดียวกัน หากยังคงทำงานประกอบอาชีพ ก็จะได้รับ ความเคารพนับถือในฐานะผู้มีอาวุโส ได้รับความยำเกรงในฐานะผู้มีประสบการณ์และถูกยกย่องให้เป็น ผู้ที่มีความสำคัญซึ่งไม่จำเป็นที่จะต้องมารับผิดชอบกิจกรรมต่างๆ ภายในบ้าน และเมื่อต้องใช้เวลา ส่วนหนึ่งให้กับการทำงานแล้ว เวลาที่จะมาเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนย่อมน้อยกว่าผู้ที่ไม่ได้ ทำงานใดๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้วิจัยจึงได้สันนิษฐานไว้เนเบื้องต้นว่า ผู้สูงอายุที่ยังคงทำงานเชิง เศรษฐกิจน่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนและกิจกรรมในชุมชนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงาน เชิงเศรษฐกิจ

2. สภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือน ฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนเป็นตัวกำหนดที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของสมาชิกในครัวเรือนนั้นๆ และหากบุคคลใดได้อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ย่อมมีความสุขสบาย ไม่ต้องทำงานต่อผู้ดี้นรณมากเท่ากับบุคคลที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีฐานะยากจน ซึ่งต้องหาเข้ากินค่าและค่าเิงถึงปากท้องอยู่ตลอดเวลา

ผู้สูงอายุก็เช่นเดียวกัน หากครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจดี ย่อมมีกำลังทรัพย์เพียงพอที่จะเลี้ยงดูให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตในบั้นปลายของตนได้อย่างมีความสุขโดยไม่จำเป็นต้องดิ้นรนทามาหากิน ซึ่งส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากในช่วงสมัยก่อนที่ยังทำงานมีรายได้ ผู้สูงอายุได้เก็บออมทรัพย์ไว้ พอแก่ตัวลงจึงไม่ต้องตรากตรำทำงานให้ลำบาก อีกทั้งสำหรับผู้สูงอายุที่มีฐานะดีก็ยังคงเป็นกำลังสำคัญด้านการเงินให้แก่บุตรหลานหรือญาติพี่น้องของตนได้อีกด้วย ซึ่งผลการศึกษาของ ฟิรลิตธี คำนวนศิลป์และคณะ (2523: 159-160) พบผลในลักษณะสนับสนุนกล่าวคือ ผู้สูงอายุสามารถแบ่งรายได้ส่วนหนึ่งให้แก่บุตรหลานของตนเพื่อใช้ในการศึกษา นอกจากการมีฐานะทางเศรษฐกิจดีจะทำให้ชีวิตสุขสบายแล้ว ก็ยังส่งผลให้ผู้สูงอายุมีชีวิตรยาวนานแข็งแรงอีกด้วย ดังเช่นที่ บรรลุ คิริพานิชและคณะ (2531: 57) พบว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุยืนยาวถึง 70 ปีนั้น มาจากครอบครัวที่มีฐานะปานกลางถึงร่ำรวยและผู้สูงอายุที่สุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงมาจากครอบครัวที่ร่ำรวยกว่ากลุ่มไม่แข็งแรงสมบูรณ์อย่างเห็นได้ชัด ในสังคมภาคเกษตรกรรม ครัวเรือนส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ เนื่องจากรายได้ของครัวเรือนมักได้จากการทำเกษตรกรรม จึงทำให้มีฐานะค่อนข้างยากจน พบว่าผู้สูงอายุในภาคดังกล่าว ก็ยังต้องทำงานเชิงเศรษฐกิจเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว (คณะอนุกรรมการการศึกษาวัฒนธรรมและกิจการเพื่อผู้สูงอายุ, 2528: 39; สุวรรณี พลัฒาทอง, 2522: 109; ฟิรลิตธี คำนวนศิลป์และคณะ, 2523: 4-2). นอกจากนี้ การมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดียังเอื้ออำนวยให้ครอบครัวมีความสามารถในการหาเครื่องทุ่นแรงหรือเครื่องอำนวยความสะดวกมาช่วยทำกิจกรรมต่างๆ ในครอบครัวของตน สมาชิกในครัวเรือนจึงไม่จำเป็นต้องทำกิจกรรมในบ้านด้วยตนเองทั้งหมด

ดังนั้น จึงพอจะสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุที่อยู่ในครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ย่อมมีความสามารถทางเศรษฐกิจเพียงพอที่จะอุปการะเลี้ยงดูผู้สูงอายุให้อยู่อย่างสุขสบายโดยไม่ต้อง

ทำงานเลี้ยงชีพ นอกจากนี้ ยังมีความสามารถในการจัดหาอุปกรณ์อำนวยความสะดวก ทำให้ไม่ต้องเป็นภาระกับกิจกรรมต่างๆ ในครัวเรือน แม้จะมีผลงานวิจัยสนับสนุนไม่มาก แต่หลักฐานเท่าที่ปรากฏน่าจะเชื่อได้ว่า ผู้สูงอายุที่อยู่ในครัวเรือนที่มีสภาวะทางเศรษฐกิจดีน่าจะทำกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจและกิจกรรมในครัวเรือนต่ำกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในครัวเรือนที่มีสภาวะทางเศรษฐกิจไม่ดี

ปัจจัยทางสังคม

1. ระดับการศึกษา การศึกษาเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่ช่วยพัฒนาให้บุคคลมีความเจริญทั้งในด้านความรู้ ความคิด อีกทั้งยังช่วยสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะทางสังคมที่ทำให้บุคคลมีโอกาสรับรู้ เข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการใหม่ๆ และสามารถปรับตัวเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีของตน นอกจากนี้ การศึกษายังมีความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจในทางบวก เพราะบุคคลที่มีการศึกษาสูง ย่อมจะมีโอกาสในการแสวงหาอาชีพที่ดี ทำให้ได้รับค่าจ้างแรงงานในอัตราที่สูงและสามารถหาหากินเลี้ยงตัวเองได้ (ยนต์ ชุ่มจิต, 2530: 117)

ผู้ที่ได้รับการศึกษาจะเป็นผู้ที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงได้มากกว่า มักเป็นผู้ที่สนใจตัวเอง สนใจสถานการณ์รอบตัว สามารถประเมินและแสดงบทบาทของตนให้เหมาะสมกับสถานการณ์นั้นๆ ซึ่งพฤติกรรมเช่นนี้จะสืบเนื่องไปจนเข้าสู่วัยสูงอายุ ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาดีนั้นจะสามารถนำความรู้ประกอบกับประสบการณ์ของตนเองมาใช้กับตัวเองรวมทั้งบุคคลรอบข้าง นอกจากนี้ ยังเป็นผู้ที่มีโลกทัศน์กว้างต่างจากผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษา ดังเช่นที่ สุวรรณี พลัฒาทอง (2522: 60-61) สรุปผลการศึกษาความทันสมัยและภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองของคนชราในกรุงเทพมหานครไว้ว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงจะเป็นผู้ที่มีความทันสมัย ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับการศึกษานั้นจะเป็นผู้ที่ไม่ทันสมัย ซึ่งสอดคล้องกับพีรสิทธิ์ คำนวณศิลป์และคณะ (2523: 106) ที่ศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุที่มีความทันสมัยต่ำสุด คือ ผู้ที่จบการศึกษาจากวัดหรือโรงเรียนผู้ใหญ่ ถัดมา คือ ผู้ที่ไม่เคยเข้าเรียนอย่างเป็นทางการ ส่วนกลุ่มที่ทันสมัยที่สุด คือ ผู้สูงอายุที่จบการศึกษาตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ขึ้นไป เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้สูงอายุที่ได้รับการศึกษาจึงเป็นผู้ที่สามารถนำประสบการณ์ต่างๆ ของตนมาประมวลผลใช้ให้เหมาะสมกับสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงมักเป็นผู้ที่มีโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมดีกว่า ดังนั้น จึงมีโอกาสมากที่จะประกอบกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการทำงานหรือการมีส่วนร่วมในชุมชนได้มากกว่านั่นเอง

จากการศึกษาของคณะอนุกรรมการการศึกษาวัฒนธรรมและกิจการม เพื่อผู้สูงอายุ (2528: 115) พบว่า ผู้สูงอายุที่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ขึ้นไป คาดว่าตนเองจะมีบทบาทหรือทำกิจกรรมในชุมชน เช่น กิจกรรมทางศาสนา มากกว่าผู้ที่จบการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ 4 ส่วน Arshat Harmid และคณะ (1989: 61) ศึกษาในประเทศจีน พบผลในทางตรงกัน กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่จบการศึกษาชั้นสูงจะมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนได้มากกว่าผู้สูงอายุที่จบการศึกษาชั้นต่ำ และยังพบอีกว่าหากบุคคลใดจบการศึกษาเพียงชั้นต่ำ เมื่ออย่างเข้าสู่วัยสูงอายุจะไม่สามารถทำงานอีกต่อไปได้และต้องออกมาอยู่กับบ้านเท่านั้น (U.N., 1991: 49) จึงเห็นได้ว่า การศึกษาเอื้ออำนวยต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนและการประกอบการงาน ผู้ที่ได้รับการศึกษาจะสามารถนำความรู้มาปฏิบัติต่อบุคคลใกล้เคียงได้อย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดการทำกิจกรรมในทางสร้างสรรค์กับบุคคลรอบข้างอย่างมีประโยชน์

ข้อค้นพบต่างๆ ดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความสามารถในการเลี้ยงดูหรือพึ่งตัวเอง ผู้ที่มีการศึกษาสูงย่อมเป็นผู้ที่สามารถใช้ความรู้ที่มีอยู่แสวงหาอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ อีกทั้งยังเป็นผู้ที่ทันสมัย สนใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว สนใจงานกิจกรรมอื่นๆ นอกจากนี้ ค่านิยมในสังคมนิยมยกย่องผู้มีความรู้ บุคคลที่ได้รับการศึกษาจึงเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปและเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมต่างๆ ดังนั้น จึงพอจะสรุปและสันนิษฐานได้ว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษาสูงน่าจะทำกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจและกิจการในชุมชนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษาต่ำหรือไม่ได้รับการศึกษา

2. เขตที่อยู่อาศัย เขตที่อยู่อาศัยเป็นตัวแปรสำคัญที่สามารถบ่งชี้ถึงความแตกต่างในแนวทางการดำเนินชีวิตของบุคคล เนื่องจากการแบ่งเขตที่อยู่อาศัยนั้น ใช้ระดับความไม่เท่าเทียมกันของความเจริญทางด้านวัตถุเป็นหลัก ซึ่งส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคล และทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมของบุคคลมีความแตกต่างกัน

ในสังคมชนบทหรืออันเขตชนบท คนส่วนใหญ่ยังคงยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม ครอบครัวเป็นศูนย์กลางการผลิตที่สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน การแบ่งงานระหว่างเพศไม่ชัดเจน แม้ว่าผู้ชายเป็นหลักในการทามาหากิน ผู้หญิงเป็นแม่บ้าน รับผิดชอบงานครอบครัว อาทิเช่น ควบคุมค่าใช้จ่ายภายในบ้าน เลี้ยงดูอบรมบุตรหลาน ประกอบอาหาร และปรนนิบัติสามี (พิชญ์ สมพอง, 2522: 57) แต่ภรรยาที่สามารถช่วยงานสามีทุกอย่างเท่าที่

จะทำได้ และสำหรับผู้สูงอายุที่เช่นเดียวกัน สามารถช่วยเหลืองานของสมาชิกอื่นรวมทั้ง ประกอบกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับผู้อื่นได้ตลอดเวลา สภาวะเช่นนี้ สมาชิกในครอบครัวจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

ส่วนในเขตเมือง เป็นสังคมที่เน้นอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมเป็นสำคัญ ทุกคนต่างต่อสู้ดิ้นรนทำมาหากินตามความถนัดและความสามารถ ซึ่งความรู้ความชำนาญไม่จำเป็นต้องได้รับจากครอบครัวหรือจากผู้สูงอายุเสมอไป ส่งผลให้ความสัมพันธ์แบบปฏิมุขของสมาชิกในครอบครัวลดลงอีกทั้งยังมีองค์กรรวมทั้งสถาบันต่างๆ เกิดขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกและลดภาระของสถาบันครอบครัว ซึ่งได้แก่ สถาบันการศึกษา สถานรับเลี้ยงเด็กและร้านซักรีดเสื้อผ้า เป็นต้น ทั้งนี้เพราะสังคมในเมืองนั้น บางครอบครัวไม่สามารถที่จะจัดกิจกรรมบางอย่างให้แก่สมาชิกของตนได้ จึงจำเป็นต้องอาศัยบริการของทางองค์กรหรือสถาบันต่างๆ ดังนั้น หน้าที่ของผู้เป็นภรรยาส่วนใหญ่นในสังคมเมืองจึงเปลี่ยนแปลงไป โดยต้องช่วยสามีทำมาหาเลี้ยงชีพ ไม่สามารถทำงานบ้านอย่างเดี่ยวได้เหมือนแต่ก่อน (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2529: 5-12; บุญลือ วันทยานนท์, 2522: 87)

นอกจากนี้ การทำงานในเมืองนั้น ยังถูกจำกัดด้วยการเกษียณอายุ บุคคลเมื่อแก่ตัวลงแม้ยังมีความสามารถก็จำเป็นต้องหยุดทำงานเนื่องจากครบอายุเกษียณ ซึ่งมีหลายงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นลักษณะดังกล่าว เช่น การศึกษาของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2523 อ้างถึงใน ศิริวรรณ ศิริบุญและมาลีณี วงษ์สิทธิ์, 2535: 2) ได้กล่าวไว้ว่า ข้อเท็จจริงที่ยอมรับกันโดยทั่วไปก็คือ ในเขตเมืองเป็นสังคมที่มีรูปแบบทางเศรษฐกิจแตกต่างไปจากเขตชนบท ลักษณะการประกอบอาชีพของประชากรในเขตเมืองส่วนใหญ่จะสิ้นสุดลงเมื่อถึงวัยที่กำหนด คือ อายุ 60 ปี ดังนั้น บทบาททางเศรษฐกิจจะถูกลดลงเร็วกว่าประชากรที่อาศัยในเขตชนบท ซึ่งสอดคล้องกับที่ อัจฉรา นวจินดาและซัจจรัส ภิรมย์ธรรมศิริ (2534: 455) สรุปผลการศึกษาไว้ว่า ผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตชนบทมีอัตราการทำงานเชิงเศรษฐกิจสูงกว่าในเขตเมืองทั้งเพศชายและเพศหญิง ทั้งนี้เป็นเพราะการทำงานของคนในชนบทนั้น ไม่ได้ถูกจำกัดด้วยอายุเช่นเดียวกับอาชีพของคนในเขตเมือง เมื่อผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองสิ้นสุดการทำงานเร็วกว่าผู้สูงอายุในชนบท ดังนั้นจึงสามารถช่วยงานภายในครอบครัวได้มากขึ้นและจำเป็นที่จะต้องช่วยเหลืองานบ้านเพื่อแบ่งเบาระภาระของบุตรหลานที่ต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ซึ่งมีผลการศึกษายืนยันข้อความดังกล่าว

โดยพบว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองใช้เวลาในการทำงานบ้านมากกว่าผู้สูงอายุในเขตอื่น (คณะอนุกรรมการการศึกษาวัฒนธรรมและกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุ, 2528: 65)

แต่อย่างไรก็ตาม พบว่ามีการศึกษาที่เห็นผลในลักษณะขัดแย้งด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ผู้สูงอายุในต่างจังหวัดจะมีความเป็นตัวของตัวเองและยังคงทำกิจกรรมในครอบครัวสูงกว่าผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เพราะผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครจะถูกควบคุมหรือบังคับทำให้ปฏิบัติตามความคิดเห็นของบุตรหลานไม่มากนักน้อย (พีรสิทธิ์ คำนวณศิลป์และคณะ, 2523: 51) และผู้หญิงในครอบครัวของสังคมเมือง เมื่ออายุมากขึ้นมักจะทำงานเป็นแม่บ้านอย่างเดียว ส่วนผู้หญิงในสังคมชนบท เมื่ออายุมากขึ้นก็ยังคงทำงานในไร่นา ช่วยเหลือครอบครัว จะไม่หยุดพักผ่อนทำงานบ้านอย่างเดียวเท่านั้น (บุญเต็ม ไพเราะ, 2519: 94)

นอกจากนี้ เขตที่อยู่อาศัยยังส่งผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ของบุคคล ซึ่งก่อให้เกิดความแตกต่างในการทำกิจกรรมของชุมชน ในชนบท ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักจะรู้จักเพื่อนบ้านใกล้เคียง มีการพบปะพูดคุยกันเป็นประจำ สถานที่พบปะสังสรรค์มักเป็นบริเวณบ้าน วัดหรือศาลาประชาคม ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านจึงมีมาก แน่นแฟ้นและใกล้ชิด ดังนั้น จึงพบว่าผู้คนในเขตชนบทจะรู้จักกันหมดทั้งชุมชน ด้วยความสนิทสนมของบุคคลและความเอื้ออำนวยของสถานที่ เช่นนี้ ทำให้โอกาสในการทำกิจกรรมร่วมกันมีมาก ส่วนในเขตเมือง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมักเป็นแบบชั่วคราวชั่วคราว ความสนิทสนมหรือไว้วางใจต่อกันมีน้อย โอกาสที่จะทำกิจกรรมร่วมกันจึงมักเป็นไปตามความจำเป็นมากกว่า (เกริกศักดิ์ บุญญาพงษ์และสุรีย์ บุญญาพงษ์, 2534: 463) นอกจากนี้ ยังพบอีกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตชนบทหรือภูมิภาคได้ดำรงตำแหน่งทางสังคม เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและผู้เฒ่าทางศาสนา มากกว่าในกรุงเทพมหานคร (คณะอนุกรรมการการศึกษาวัฒนธรรมและกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุ, 2528: 56)

จากผลการวิจัยที่นำเสนอมาทั้งหมด แม้จะมีข้อสรุปที่ยังไม่เด่นชัด แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เขตที่อยู่อาศัยต่างกันมักจะมีลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตและการประกอบกิจกรรมของบุคคลในสังคมให้มีความแตกต่างกัน เช่น ผู้ที่อยู่ในสังคมเมือง ลักษณะของงานจะเกี่ยวข้องกับการทำงานหรือการบริการที่ต้องแข่งขันกับทั้งบุคคลและเวลา ผู้ที่อยู่อาศัยได้ต้องสามารถทำประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องหยุดทำงานและถูกจำกัดการทำกิจกรรมต่างๆ และจากลักษณะของสังคมเมือง ทำให้บุคคลขาดความไว้วางใจ

ต่อกัน เห็นแก่ตนเองมากกว่าเห็นแก่ผู้อื่น การเสียสละเวลาเพื่อประโยชน์ส่วนรวมจึงกระทำ
ได้ยากต่างกับในชนบท ซึ่งงานด้านเกษตรกรรมเอื้ออำนวยให้ผู้สูงอายุสามารถทำงานได้อย่าง
ต่อเนื่อง นอกจากนี้ ความมีน้ำใจ เอื้ออาทรและการเสียสละเพื่อทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนก็มี
มากกว่า ดังนั้น จึงได้ตั้งสมมุติฐานไว้เบื้องต้นว่า ผู้สูงอายุในเขตชนบทน่าจะทำกิจกรรม
เชิงเศรษฐกิจ กิจกรรมในครัวเรือนและกิจกรรมในชุมชนมากกว่าผู้สูงอายุในเขตเมือง

3. โครงสร้างครัวเรือน การอาศัยอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนภายในบ้านเดียวกัน
อาจเกี่ยวพันกันทางสายโลหิตหรือเกี่ยวพันกันทางกฎหมายหรือเกี่ยวพันกันโดยข้อผูกมัดอย่างใด
อย่างหนึ่ง เป็นลักษณะที่เรียกว่า ครัวเรือน และครัวเรือนอาจประกอบด้วยหนึ่งครอบครัวหรือ
มากกว่าหรือไม่มีครอบครัวเลยก็ได้ ดังนั้น ครอบครัวจึงถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของครัวเรือน
สำหรับการศึกษาครั้งนี้ ได้จัดจำแนกครัวเรือนออกเป็น 2 ลักษณะเท่านั้น คือ ครัวเรือนเดี่ยว
และครัวเรือนขยาย ครัวเรือนเดี่ยวจะหมายถึง ครอบครัวที่ประกอบด้วยสามีและภรรยา หรือ
สามี ภรรยาและบุตรโสดรวมทั้งผู้ที่อาศัยอยู่คนเดียวลำพัง ส่วนครัวเรือนขยาย หมายถึง
ครอบครัวที่มีผู้สมรสอยู่ด้วยกันตั้งแต่หนึ่งคู่ขึ้นไป รวมทั้งครอบครัวที่ไม่มีบุคคลหลายรุ่นอาศัยอยู่
รวมกัน ซึ่งได้แก่ สมาชิกที่ประกอบด้วยสามี ภรรยา บุตรโสดและบุตรที่แต่งงานแล้วมาอยู่รวม
ในครัวเรือนเดียวกัน เป็นต้น

โครงสร้างครัวเรือนไทยที่พบโดยทั่วไปไม่มีทั้งครัวเรือนเดี่ยวและครัวเรือนขยาย
แต่ในชนบท มักพบลักษณะของครัวเรือนขยายมากกว่า ลักษณะของครัวเรือนขยายนี้ มักเป็น
ครัวเรือนในสังคมเกษตรกรรมที่ต้องงใช้แรงงานในการประกอบอาชีพ ซึ่งจำเป็นต้องมีบุตร
จำนวนมากและมีญาติพี่น้องหลายคนเพื่อช่วยกันทำงาน ครัวเรือนขยายจึงเป็นทั้งหน่วยการผลิต
และการบริโภคที่สำคัญ อีกทั้งช่วยกำหนดบทบาทและสถานภาพของสมาชิกในสังคม (ปภาณี
รัฐวัฒนา, 2523: 97) ทุกคนที่อยู่ในครัวเรือนแม้รักใคร่ผูกพัน รับผิดชอบงานร่วมกัน ช่วยเหลือ
กันทำงานตามหน้าที่ที่มีอยู่ในรูปของกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการอบรมสมาชิกให้รู้ระเบียบสังคม
ช่วยกันเลี้ยงดูบุตรหลาน ช่วยกันทำงานเชิงเศรษฐกิจและงานในครอบครัว (บุญเต็ม โพธิ์เราะ,
2519: 46; คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2530: 4-3; รุ่งพันธุ์
แสงรัตมี, 2520: 5) ผู้สูงอายุที่อยู่ในครัวเรือนขยายสามารถช่วยเหลือกิจกรรมได้หลายอย่าง
เช่น ทำงานบ้านเล็กๆน้อยๆ ช่วยเลี้ยงหลาน เฝ้าบ้านหรือทำกิจกรรมอื่นๆ ตามที่ตนเอง

จะช่วยให้ (คณะอนุกรรมการการศึกษาวัฒนธรรมและกิจการเพื่อผู้สูงอายุ, 2528: 138)

สภาวเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมดั้งเดิม มาสู่เกษตรกรรมแบบใหม่หรือเป็นสังคมอุตสาหกรรม มีการนำเครื่องจักร เครื่องยนต์มาใช้แทนแรงงานมากขึ้น ความจำเป็นที่ต้องอาศัยสมาชิกในครัวเรือนที่ลดน้อยลงไป ประกอบกับเศรษฐกิจที่รัดตัว ค่าครองชีพสูง ต่างคนต่างต้องทำงานเอาตัวรอด เหล่านี้ทำให้การอยู่อาศัยแบบครัวเรือนขยายกลายเป็นการสิ้นเปลืองอย่างมาก แนวโน้มที่คู่สามีภรรยาแยกออกมาตั้งครัวเรือนของตัวเอง ต่างหากมีมากขึ้นตามลำดับ ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างครัวเรือน ทำให้จำนวนครัวเรือนขยายลดลงและครัวเรือนเดี่ยวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2530: 4-3; ประสิทธิ์ สวาสดีญาติ, 2526: 5)

นอกจากความบีบคั้นทางเศรษฐกิจดังกล่าว ในปัจจุบันยังพบว่า มีหน่วยงานหรือองค์กรที่อำนวยความสะดวกด้วยการทำหน้าที่หลายอย่างแทนครอบครัว หากครอบครัวมีปัจจัยสนับสนุนเพียงพอในการแสวงหาบริการที่จัดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสถานรับเลี้ยงเด็ก โรงเรียน สถานประกอบธุรกิจการค้าต่างๆ ที่ผลิตอุปกรณ์ทุนแรง หน้าที่ต่างๆ ที่เคยเป็นของครอบครัวจึงกลายเป็นหน้าที่ของหน่วยสังคมอื่น นอกจากนี้ ครัวเรือนสมัยใหม่ยังจำกัดบทบาทในบ้านของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถทำหน้าที่ที่ตนเองเคยปฏิบัติอีกต่อไป และผู้สูงอายุบางคนต้องแสวงหาแหล่งพักพิงอื่นๆ นอกเหนือจากบ้านของตน เช่น สถานสงเคราะห์คนชรา ซึ่งทำให้ตนเองสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างอิสระและไม่รู้สึกเป็นภาระแก่ผู้ใด โดยพบว่า เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่คนชราเข้ามาอยู่ในสถานสงเคราะห์คนชรา คือ ตนเองไม่ได้รับความสนใจหรือไม่ได้รับการปกป้องจากสมาชิกในครัวเรือน มองเห็นว่าผู้สูงอายุไม่มีความสำคัญหรือไม่มีความสำคัญต่อครอบครัวอีกต่อไป (พิธีสิทธิ์ คำนวนศิลป์และคณะ, 2523: 44)

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ซึ่งให้เห็นว่า ลักษณะโครงสร้างครัวเรือนที่ต่างกันมีผลต่อการทำกิจกรรมในครัวเรือนของสมาชิก สำหรับครัวเรือนขยายซึ่งเป็นทั้งหน่วยการผลิตและการบริโภค กิจกรรมต่างๆ มีมากมาย และสมาชิกทุกคนต่างมีหน้าที่ร่วมกันรับผิดชอบในกิจกรรมเหล่านั้น ครัวเรือนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยการประสานหน้าที่กันของสมาชิก แต่ลักษณะของครัวเรือนเดี่ยว กิจกรรมถูกจำกัดด้วยเศรษฐกิจและเวลา อีกทั้งมีหน่วยสังคมรองรับทำหน้าที่

เหล่านี้แทน สมาชิกในครัวเรือนจึงไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบงานบ้านทั้งหมด ผู้สูงอายุที่อยู่ในครัวเรือนขยายและครัวเรือนเดี่ยวจึงมีการทำกิจกรรมที่ต่างกัน จึงสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุที่อยู่ในครัวเรือนขยายน่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในครัวเรือนเดี่ยว

4. การอยู่อาศัยร่วมกับบุตร บุคคลเมื่อแก่ตัวลง กำลังวังชาหรือความสามารถที่จะทำให้อัตนดำรงชีวิตอยู่ได้ย่อมเสื่อมถอยไปตามอายุ หนทางหนึ่งซึ่งจะช่วยให้คนใช้ชีวิตในบั้นปลายได้อย่างมีความสุข คือ การหาบุคคลมาคอยดูแลช่วยเหลือและบุคคลที่สามารถให้การดูแลช่วยเหลือได้ดีที่สุดก็คือ บุตรของตนเอง จากการศึกษาของ Donald O. Cowgill (1968: 80) พบว่า ผู้สูงอายุมีความคาดหวังเช่นเดียวกันว่า เมื่ออายุมากขึ้น ตนเองต้องการที่จะมีบุตรอยู่ร่วมบ้านอย่างน้อย 1 คน ซึ่งผลดีของการอยู่อาศัยร่วมกับบุตร คือ บุตรจะสามารถช่วยเหลือครอบครัวทางด้านเศรษฐกิจ ช่วยแบ่งเบาภาระต่างๆ ภายในบ้านและสร้างความรู้สึกมั่นคงให้แก่ตนในยามชรา (Peerasit Kamnuansilpa, 1981: 58-61)

ผลการศึกษาวิจัยโดย United Nations (1991: 27) พบว่า ผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับบุตรของตนมากที่สุด ด้วยเหตุผลเนื่องจากต้องการให้บุตรดูแลตน ไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจ สังคม อารมณ์หรือจิตใจ ด้านเศรษฐกิจนั้น ผู้สูงอายุต้องการให้ช่วยเหลือเรื่องการเงิน ที่อยู่อาศัย ส่วนการดูแลด้านสังคม ต้องการให้บุตรหลานดูแลเมื่อยามเจ็บป่วย ให้ข้อมูลข่าวสาร ทำกิจกรรมต่างๆ แทนตน ช่วยจัดการดูแลบ้านช่อง สำหรับด้านอารมณ์และจิตใจ ผู้สูงอายุต้องการเพื่อน ต้องการที่ปรึกษาและเป็นที่ระบายความรู้สึก (Malinee Wongsith, 1992: 51; Chappell and Guse, 1990: 221-222) และจากการศึกษาของ Fred Arnold และ Chintana Pejaranonda (1977: 8-14) ซึ่งได้ใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศไทยศึกษาพบว่า ชายที่สมรสแล้วส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า บุตรจะเป็นที่พึ่งแก่ตนได้โดยคอยดูแลช่วยเหลือด้านการเงินและแบ่งเบาภาระของตนในยามแก่เฒ่ารวมทั้งเมื่อยามเจ็บป่วย เช่นเดียวกับการศึกษาปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุพบว่า ร้อยละ 70 ของผู้สูงอายุนั้น ได้รับความช่วยเหลือจากบุตรในด้านการเงิน มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ต้องทำงานหาเลี้ยงตนเอง (มาลี ธรรมลิขิตกุล, 2526: 84) นอกจากนี้ การศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าของบุตรในประเทศไทย พบเหตุผลสำคัญประการหนึ่งซึ่งผู้สูงอายุต้องการอยู่อาศัยกับบุตร คือ แบ่งเบาภาระของตนในยามชรา ทั้งในเรื่องเศรษฐกิจและเรื่อง

ทั่วๆ ไป (Chalio Buripakdi, 1977: 102-103) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของนักทฤษฎี
ไชยสุตและคณะ (2520: 47-48) ที่ได้ศึกษากลุ่มสตรีตัวอย่างวัยเจริญพันธุ์ พบว่า ผู้ตอบส่วนใหญ่
เห็นด้วยกับการมีบุตรเพื่อเป็นที่พึ่งพิงยามแก่เฒ่า ช่วยตนทำงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน
เพื่อหารายได้หรือแม่เฒ่างานในบ้าน

ความต้องการอยู่อาศัยร่วมกับบุตรนี้พบว่า ในประเทศอื่นๆ ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน
ดังเช่นการศึกษาการดูแลผู้สูงอายุในประเทศฮ่องกง พบว่า ความเชื่อทางศาสนาเป็นตัวกำหนด
สำคัญที่ผู้สูงอายุต้องการให้บุตรหลานมาอาศัยอยู่ร่วมกันและดูแลตนเมื่อยามแก่เฒ่าเป็นการตอบแทน
บุญคุณ สำหรับประเทศจีน ถือเป็นหน้าที่ที่บุตรต้องดูแลพ่อแม่ โดยเฉพาะบุตรชายคนโตต้องอาศัยอยู่
บ้านเดียวกัน เป็นกำลังหลักในการหาเลี้ยงสมาชิกครอบครัว ซึ่งเป็นความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติกัน
อย่างเคร่งครัดมาตั้งแต่ในอดีต ดังจะพบได้จากบันทึกทางประวัติศาสตร์ในราชวงศ์ต่างๆ ของจีน
(Nelson W.S., 1992: 124-125; Zhu Chuanyi and Xu Qin, 1992: 68)

ข้อความต่างๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดเห็นได้อย่างชัดเจนว่า บุตรเป็นกำลังสำคัญของ
ความมั่นคงซึ่งจะดูแลช่วยเหลือบิดามารดาได้เป็นอย่างดี บุตรจึงเป็นที่คาดหวังเรื่อง
การอยู่อาศัยแก่ผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุสามารถลดกิจกรรมต่างๆ ของตนเองลงได้ โดยจากที่
ผู้สูงอายุเคยเป็นกำลังหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว ก็อาจทำงานเพียงเพื่อเลี้ยงตัวเอง
งานต่างๆ ภายในบ้านจากที่ตนเคยรับผิดชอบทั้งหมด ก็มีลูกหลานทำหน้าที่เหล่านี้แทนต่างจาก
ผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรหรือไม่ได้อาศัยอยู่ร่วมกับบุตร ซึ่งขาดแหล่งช่วยเหลือ ตนจึงยังต้องแบกรับ
ภาระต่างๆ แม้สุขภาพไม่เอื้ออำนวยต่อการทำกิจกรรมแล้วก็ตาม ดังนั้น จึงสามารถสรุปจาก
ผลงานการศึกษาวิจัยในเบื้องต้นได้ว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรหรือไม่ได้อาศัยอยู่ร่วมกับบุตร น่าที่จะ
ทำกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจและกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ร่วมกับบุตร

ปัจจัยอื่นๆ

1. สภาวะสุขภาพ สภาวะจิตโบราณเกี่ยวกับสุขภาพได้กล่าวไว้ว่า "คนที่มีสุขภาพดี
คือ คนที่มีความหวัง และคนที่มีสุขภาพดี คือ คนที่มีทุกสิ่งทุกอย่าง" ซึ่งหมายความว่า การมี
สุขภาพดีจะเป็นวิถีทางที่จะนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีและมีความพึงพอใจในชีวิต สภาวะสุขภาพ
จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อพฤติกรรมและบทบาทของบุคคลทุกเพศทุกวัย เมื่ออย่างเข้าสู่วัยสูงอายุ
สภาพร่างกายของบุคคลจะค่อยๆ เสื่อมโทรมลง การทำงานของอวัยวะต่างๆ ไม่เป็นไปตามปกติ

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้ผู้สูงอายุเจ็บป่วยได้ง่าย ส่งผลให้เกิดการสูญเสียในความสามารถทางกายและบทบาททางสังคม ความไม่มั่นใจในความสามารถของตนมีมากขึ้น รู้สึกว่าคุณค่าของตัวเองลดลง และไม่สามารถประกอบกิจกรรมใดๆ ได้ดังเช่นเคย (ศิริวรรณสินไชย, 2532: 37; เกริกศักดิ์ บุญญาพวงศ์และสุรีย์ บุญญาพวงศ์, 2534: 472; ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2534: 15) นอกจากนี้ ยังก่อให้เกิดผลกระทบต่ออารมณ์ ความคิดตลอดจนทัศนคติต่อสิ่งต่างๆ อีกด้วย (กรมการแพทย์, 2525: 9) ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดีนั้น มักมีการประเมินตนเองไปในทางที่ดีกว่าผู้สูงอายุที่สภาวะสุขภาพไม่ดี โดยจากการศึกษาของ ฟิรลิตท์ คำนวณเคลป์ และคณะ (2523: 144) พบว่า ประมาณร้อยละ 41 ของผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดีจะมองว่าตนเองเป็นผู้ที่ยังมีคุณค่า ในขณะที่ร้อยละ 28 ของผู้สูงอายุที่มีสุขภาพไม่ดีประเมินว่าตนเองมีคุณค่า ซึ่งสอดคล้องกับ เขมิกา ยามะรัตน์ (2527: 93) ศึกษาความพึงพอใจของผู้สูงอายุพบว่า สภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความพึงพอใจในชีวิต กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มีสภาวะสุขภาพดี มีความพึงพอใจในชีวิตสูงถึงร้อยละ 43.4 ขณะที่ผู้สูงอายุที่มีสภาวะสุขภาพไม่ดี มีความพึงพอใจในชีวิตสูงเพียงร้อยละ 6.5 เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม การที่จะประเมินสภาวะสุขภาพว่าดีหรือไม่นั้น โดยทั่วไปมักยึดถือมาตรฐานทางการแพทย์เป็นหลัก เพราะวินิจฉัยจากพยาธิสภาพซึ่งให้ผลที่แน่นอนและเชื่อถือได้ แต่ในบางครั้งก็อาศัยการประเมินจากตัวผู้ป่วยเองหรืออาจใช้ทั้ง 2 วิธีร่วมกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความจำเป็นและวัตถุประสงค์ของผู้ประเมินที่จะเลือกใช้ตามความเหมาะสม

สำหรับแนวทางในการประเมินสุขภาพได้มีผู้เสนอไว้หลายท่าน เช่น E. Heikkinen และคณะ (1983: 77) แบ่งวิธีประเมินสุขภาพไว้ 2 วิธีคือ วิธีแรกนั้น วัดโดยใช้พื้นฐานทางการแพทย์เป็นหลักในการพิจารณาจำแนกสภาวะสุขภาพ วิธีที่สอง วัดโดยใช้หลักการพิจารณาจากความสามารถในการทำหน้าที่ของร่างกายเป็นสิ่งที่กำหนดขีดความสามารถของบุคคลในการทำกิจกรรมและความเครียดในชีวิตประจำวัน ส่วน Liang and White Law (1987) อ้างถึงใน นภาพร ชัยวรรณ, มานินี วงษ์สิทธิ์และจันทร์เพ็ญ แสงเทียนฉาย, 2532: 24) ได้กล่าวถึงมาตรการที่ใช้วัดสภาวะสุขภาพทางกายและทางใจ โดยแบ่งได้เป็น 2 แบบคือ การวัดแบบภววิสัย (Objective) และการวัดแบบอัตวิสัย (Subjective) ซึ่งการวัดแบบภววิสัยเป็นการรวบรวมข้อมูลการเจ็บป่วยทั้งหมด เช่น จำนวนวันที่พักรักษาตัว รายการที่แสดง

อาการเจ็บป่วย ส่วนการวัดแบบอัตวิสัย เป็นการวัดโดยใช้ความรู้สึกและทัศนคติเกี่ยวกับสุขภาพ อนามัยของผู้ตอบซึ่งเป็นการวัดโดยตนเอง (Self-rating) ส่วน Belloc และคณะ (1971 อ้างถึงใน รัตนา กฤษฎาธาร, 2535: 8) วัดสุขภาพกายของปัจเจกบุคคลโดยสร้างตัวแปรที่ เรียกว่า Physical Health Spectrum ซึ่งแบ่งสุขภาพกายออกเป็น 7 ระดับตาม ความสามารถในการทำกิจกรรมของบุคคล บุคคลที่ทำกิจกรรมได้น้อยที่สุดจะมีสุขภาพกายอยู่ใน ระดับ 1 และความสามารถในการทำกิจกรรมจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนถึงระดับ 7 ซึ่งสามารถ ทำกิจกรรมได้สูงสุด

สำหรับการศึกษาในประเทศไทย จารูวรรณ เหมะธรรและพิมพ์วรรณ ศิลปสุวรรณ (2526: 69) ทำการวิจัยเรื่องความต้องการทางสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุ ได้ประเมิน สภาวะสุขภาพโดยใช้หลักเกณฑ์ 3 ประการ คือ วัดจากสภาวะสุขภาพทางกาย (Physical Health Condition) ความสามารถทางหน้าที่ร่างกาย (Physical Function) และ ความเพียงพอจากการได้รับบริการทางการแพทย์ (Access to Medical Care) พบว่า วัยหรืออายุของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับความสามารถในการทำกิจกรรมของร่างกาย กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่อยู่ในช่วงต้นหรือมีอายุระหว่าง 60-69 ปี ร่างกายยังมีความคล่องแคล่วว่องไว สามารถทำหน้าที่การงานต่างๆ ได้ดี ในขณะที่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้ดีกว่า กลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป และสำหรับในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป ความสามารถในการทำกิจกรรมจะน้อยที่สุด

จากหลายแนวทางดังกล่าวข้างต้น ไม่ว่าผู้วิจัยจะเลือกใช้การประเมินด้วยวิธีใดก็ตาม สภาวะสุขภาพที่ประเมินได้จะบ่งชี้ถึงความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกายที่เอื้ออำนวยต่อการทำ กิจกรรมต่างๆ และสำหรับผู้สูงอายุ แม้สังขารร่วงโรยไปตามวัย หากปรากฏว่าสุขภาพยังคง แข็งแรง ผู้สูงอายุก็ยังสามารถที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ได้ ซึ่งการศึกษาของ Cannidis (1989: 51) ในประเทศแคนาดา ให้ผลในลักษณะที่สอดคล้อง กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพแข็งแรง จะช่วยเหลือบุตรของตนในการทำกิจกรรมต่างๆ มากกว่าผู้สูงอายุที่มีสุขภาพไม่แข็งแรง

สำหรับการศึกษาดังนี้ ผู้วิจัยอาศัยข้อมูลจากโครงการ SECAPT ซึ่งประเมินสุขภาพ โดยใช้วิธีทางอัตวิสัย (Subjective) คือ ให้ผู้สูงอายุประเมินสุขภาพของตนเอง ดังนั้น คำตอบ ที่ได้จากผู้สูงอายุจึงขึ้นอยู่กับความรู้สึกนึกคิด การรับรู้สภาวะสุขภาพและความสนใจต่อสภาพร่างกาย

ของตน ผลการศึกษาที่พบจึงอาจคลาดเคลื่อนจากสภาพการเจ็บป่วยที่แท้จริง

อย่างไรก็ตาม จากแนวคิดและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด แม้จะมีข้อมูลยืนยันไม่มากก็ตาม แต่จะเห็นได้ว่า สภาวะสุขภาพมีความสัมพันธ์กับการทำกิจกรรม ไม่ว่าจะ เป็นกิจกรรมในลักษณะใด จึงพอจะเชื่อมั่นเบื้องต้นได้ว่า ผู้สูงอายุที่มีสภาวะสุขภาพดีน่าจะ ทำกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจ กิจกรรมในครัวเรือนและกิจกรรมในชุมชนได้มากกว่าผู้สูงอายุที่มีสภาวะสุขภาพไม่ดี

2. การเปิดรับสื่อมวลชน สื่อมวลชน หมายถึง สื่อที่ใช้ในการนำข่าวสารต่างๆ ไปยังประชาชนหรือมวลชน ซึ่งประชาชนหรือมวลชนสามารถรับรู้ข่าวสารได้ด้วยการฟัง การดู หรือการอ่าน สื่อมวลชนสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ทุกหนทุกแห่ง โดยไม่มีข้อจำกัดทั้งใน ด้านเวลาและสถานที่ ทั้งยังเป็นสิ่งเร้าที่มีคุณภาพสูง เพราะสื่อมวลชนพยายามสร้างแรงจูงใจ ให้แก่ผู้พบเห็นให้เกิดความสนใจมากที่สุด ให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อการตัดสินใจที่ถูกต้อง สื่อมวลชน จึงมีบทบาทอย่างสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงและปลูกฝังค่านิยม ทักษะคติอันจะมีผลเชื่อมโยงไปยัง พฤติกรรมและการแสดงออกของบุคคล (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2530: 5-1, 5-2; Schram, 1964: 127)

งานที่วัดประจำวันของเราจะต้องมีการติดต่อสื่อสารอยู่เสมอ การเปิดรับสื่อมวลชน ต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นการรับรู้เรื่องราวหรือถูกกระตุ้นให้ได้ยินได้ฟังในสิ่งที่เข้าเดิมอยู่ประจำจาก สื่อใดๆ ก็ตามย่อมทำให้ความคิด ความเชื่อดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า สื่อมวลชนเชื้ออำนวยการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเปลี่ยนแปลงที่ รวมทั้งทำให้บุคคลมีความทันสมัย ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ (Bogue, 1967: 31) จากการศึกษาของ สุรียา วีรวงศ์ (2517 อ้างถึง ใน ศิริวรรณ สินไชย, 2532: 30) พบว่า ไม่ว่าในท้องที่ใดก็ตาม ความทันสมัยขึ้นอยู่กับอิทธิพล ของสื่อมวลชนเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ หากบุคคลใดเปิดรับสื่อมวลชนหลายประเภท ก็มักเป็น ผู้ที่มีความคิดอ่านทันสมัยกว่าคนที่เปิดรับสื่อมวลชนเพียงประเภทเดียว ทำนองเดียวกับที่ ศิริชัย ศิริกายะ (2525: 84) ศึกษาผลของการใช้สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาในเขตเมืองบนชนบท เฉพาะอำเภอคลองหลวงและอำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี พบว่า บุคคลที่มีค่านิยมสมัยใหม่สูง จะเปิดรับสื่อมวลชนหลายประเภทมากกว่าผู้ที่มีค่านิยมสมัยใหม่ในระดับต่ำ

ผลการวิจัยในต่างประเทศก็ให้ผลที่สอดคล้องกัน เช่น ในประเทศเดนมาร์กพบว่า

ระดับความทันสมัยของบุคคลมีความสัมพันธ์กับปริมาณการเปิดรับสื่อมวลชน กล่าวคือ บุคคลที่เปิดรับสื่อมากและได้รับเนื้อหาที่เหมาะสมจะทำให้บุคคลนั้นมีความทันสมัยเพิ่มขึ้น (Shiny Yih, 1977: 127) นอกจากการเปิดรับสื่อมวลชนจะทำให้บุคคลมีความทันสมัยเพิ่มขึ้นแล้ว ก็ยังทำให้เป็นผู้ที่มีความรู้กว้างขวางและสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากสื่อมวลชนมาก่อให้เกิดประโยชน์ในการทำกิจกรรมต่างๆ ดังเช่น การศึกษาของ เทียนฉาย กิระนันท์และไพศาล เล็กอุทัย (2530: 95) พบว่า ผู้ที่เปิดรับสื่อมวลชนหลายประเภท มักเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพทางอุตสาหกรรมและมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าผู้ที่เปิดรับสื่อมวลชนเพียงประเภทเดียว ซึ่งจะประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมและมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่า และการศึกษาของ เสน่ห์ พันทชาติ (2524 อ้างถึงใน คิริชัย คิริกายะ, 2525: 69, 77) พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนเอื้ออำนวยต่อการทำกิจกรรมในชุมชน นั่นคือ ผู้ที่สนใจเปิดรับข่าวสารทางการเมืองมากกว่าจะเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่สนใจเปิดรับข่าวสารทางการเมืองน้อยกว่า

จึงเห็นได้ว่า สื่อมวลชนเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง บุคคลยิ่งเปิดรับสื่อมวลชนมากเท่าใด ย่อมมีค่านิยม ทศนคติต่อสิ่งต่างๆ และมีพฤติกรรมเป็นไปทางที่ทันสมัยมากขึ้น นอกจากนี้ ยังเป็นผู้ที่สามารถนำความรู้ที่ได้จากการเปิดรับสื่อต่างๆ มาปรับใช้ให้เข้ากับสถานการณ์และสามารถปรับตัวเข้ากับบุคคลอื่นได้ง่าย ทำให้สามารถร่วมปฏิบัติกิจกรรมกับบุคคลอื่นได้อย่างสะดวก ซึ่งพอจะสรุปและเชื่อได้ว่า ผู้สูงอายุที่สนใจเปิดรับสื่อมวลชนมากกว่าน่าจะทำกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจและกิจกรรมในชุมชนมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่สนใจเปิดรับสื่อมวลชน

กรอบแนวคิดในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นศึกษาปัจจัยหรือตัวกำหนดที่ทำให้ความสามารถในการทำประโยชน์ของผู้สูงอายุแตกต่างกัน โดยพิจารณาจากกิจกรรมหลายๆ ด้าน ซึ่งได้แก่ กิจกรรมเชิงเศรษฐกิจ กิจกรรมในครัวเรือนและกิจกรรมในชุมชน ปัจจัยหรือตัวกำหนดนั้น จะประกอบด้วยปัจจัยทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุและสถานภาพสมรส ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การทำงานเชิงเศรษฐกิจและสภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือน ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ระดับการศึกษา เขตที่อยู่อาศัย โครงสร้างครัวเรือนและการอยู่อาศัยร่วมกับบุตร รวมทั้ง

ปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ สภาวะสุขภาพและการเปิดรับสื่อมวลชน ซึ่งสามารถนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิด
ได้ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรตาม

สมมติฐานในการศึกษา

สมมติฐานหลักในการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้สูงอายุที่มีลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ สังคมแตกต่างกันน่าจะทำกิจกรรมในด้านต่างๆ แตกต่างกัน

สมมติฐานย่อยสำหรับการศึกษามีดังนี้

สมมติฐานย่อยสำหรับการทำกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจ

1. ผู้สูงอายุเพศชายน่าจะทำกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจมากกว่าผู้สูงอายุเพศหญิง
2. ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยน่าจะทำกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจมากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมาก
3. ผู้สูงอายุที่อยู่ในครัวเรือนที่มีสภาวะทางเศรษฐกิจดีน่าจะทำกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจมากกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในครัวเรือนที่มีสภาวะทางเศรษฐกิจสูง
4. ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาสูงน่าจะทำกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจมากกว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษาต่ำ
5. ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทน่าจะทำกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง
6. ผู้สูงอายุที่ไม่ได้อาศัยอยู่ร่วมกับบุตรน่าจะทำกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ร่วมกับบุตร
7. ผู้สูงอายุที่มีสภาวะสุขภาพดีน่าจะทำกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสภาวะสุขภาพไม่ดี
8. ผู้สูงอายุที่สนใจเปิดรับสื่อมวลชนน่าจะทำกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่สนใจเปิดรับสื่อมวลชน

สมมติฐานย่อยสำหรับการทำกิจกรรมในครัวเรือน

1. ผู้สูงอายุเพศหญิงน่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย
2. ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยน่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมาก
3. ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสกำลังสมรสน่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสเวิศด หม้าย หย่าร้างหรือแยกกันอยู่

4. ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานเชิงเศรษฐกิจน่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ
5. ผู้สูงอายุที่อยู่ในครัวเรือนที่มีสภาวะทางเศรษฐกิจต่ำน่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในครัวเรือนที่มีสภาวะทางเศรษฐกิจสูง
6. ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทน่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง
7. ผู้สูงอายุที่อยู่ในครัวเรือนขยายไปจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในครัวเรือนเดี่ยว
8. ผู้สูงอายุที่ไม่ได้อาศัยอยู่ร่วมกับบุตรน่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ร่วมกับบุตร
9. ผู้สูงอายุที่มีสภาวะสุขภาพดีน่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสภาวะสุขภาพไม่ดี

สมมติฐานย่อยสำหรับการทำกิจกรรมในชุมชน

1. ผู้สูงอายุเพศชายน่าจะทำกิจกรรมในชุมชนมากกว่าผู้สูงอายุเพศหญิง
2. ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยน่าจะทำกิจกรรมในชุมชนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมาก
3. ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสกำลังสมรสน่าจะทำกิจกรรมในชุมชนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสโสด หม้าย หย่าร้างหรือแยกกันอยู่
4. ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานเชิงเศรษฐกิจน่าจะทำกิจกรรมในชุมชนมากกว่าผู้สูงอายุที่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ
5. ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาสูงน่าจะทำกิจกรรมในชุมชนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษาต่ำ
6. ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทน่าจะทำกิจกรรมในชุมชนมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง
7. ผู้สูงอายุที่มีสภาวะสุขภาพดีน่าจะทำกิจกรรมในชุมชนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสภาวะสุขภาพไม่ดี

8. ผู้สูงอายุที่สนใจเปิดรับสื่อมวลชนน่าจะทำกิจกรรมในชุมชนมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่สนใจเปิดรับสื่อมวลชน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย